

SPANNING

BEZUINIGINGEN

BEZUINIGINGEN

De gemeenteraadsverkiezingen liggen achter ons. Voor de SP waren de uitslagen geen feest. Hoewel we deze keer in meer plaatsen meededen, ging het zetelaantal terug van 345 naar 276. Geen reden om blij te zijn voor al die leden die zich het vuur uit de sloffen hebben gelopen tijdens de campagne. Ook niet voor de leden die in sommige gemeenten hebben meebestuurd, iets moois hebben achtergelaten en dat niet hebben weten te verzilveren. We krijgen echter een herkansing. Op 9 juni kunnen de mensen weer kiezen. Ze hebben dan de keus tussen een retro-rechts of lef van links. Het moet toch raar lopen als de bevolking de rechtse keus maakt, en de gevolgen van de crisis op het bord van de gewone mensen komen te liggen.

De gevallen regering-Balkenende-Bos stelde een heel zwaar pakket bezuinigingen voor om de gevolgen van de crisis van het kapitalisme op te vangen. Hoe die bezuinigingen eruit gaan zien weet nog niemand, maar ze zullen ook de gemeenten treffen. We kunnen er rustig van uitgaan dat de rijken de crisis nauwelijks hoeven te betalen, want voorstellen in die richting worden afgedaan als 'symboolpolitiek'. In deze Spanning behandelen we een aantal zaken waar lokale SP'ers mee te maken kunnen krijgen.

Peter Lucassen, SP-wethouder financiën in Nijmegen, geeft praktische aanwijzingen voor afdelingen als ze in hun gemeente met bezuinigingen worden geconfronteerd. Waar valt iets te korten en waar kun je extra geld binnenhalen? Michiel Herwijer, voormalig hoogleraar bestuurskunde, laat zien dat politici die bezuinigingen proberen te verkopen aan de burgers dat alleen kunnen als ze die burgers ook serieus nemen. Ze moeten niet de ene groep bevoordelen boven de andere. In het volgende artikel waarschuwt Michiel van Nispen, justitiemedewerker van de SP-Tweede Kamerfractie, dat bezuinigen op het veiligheidsbudget leidt tot vergroting van de problemen in buurten. Ronald van Raak, SP-Tweede Kamerlid, werkt een idee uit dat Lucassen in zijn artikel al noemt: er kan heel goed en veel worden bezuinigd op de inhuur van (dure) externe adviseurs. De fractievoorzitters uit Amsterdam en Rotterdam, Laurens Ivens en Leo de Kleijn, geven weer hoe hun afdelingen zich opstellen tegenover de komende bezuinigingsronden. De crisis is ook heel hard aangekomen in IJsland, niet zo lang geleden het

Walhalla voor ideologen van rechts die het neoliberalisme als geloof hadden. Arnold Merkies, fractiemedewerker financiën van de SP-Tweede Kamerfractie, beschrijft hoe juist het vrijgeven van de markt heeft geleid tot de ondergang van IJsland.

In 2003 demonstreerden in Amsterdam vele tienduizenden mensen tegen de Nederlandse betrokkenheid bij de oorlog in Irak. Jarenlang weigerde de Nederlandse regering onderzoek te doen naar die kwestie. Karel Koster plaatst vraagtekens bij het rapport dat er toch kwam. SP-Kamerlid Harry van Bommel vindt: "De commissie-Davids heeft wat mij betreft niet alle vragen gesteld en ze ook niet allemaal beantwoord. De kwestie van mogelijke militaire betrokkenheid voorafgaand aan de inval had verder onderzocht moeten worden. Ook zijn documenten zoals de *for your eyes only*-brief aan Balkenende nooit boven water gekomen. Davids gaf in de hoorzitting zelf aan dat hij nog tientallen personen had willen horen maar dat er geen tijd meer voor was. Dat is eigenlijk onaanvaardbaar. Wat mij betreft gaat de nieuwe Tweede Kamer alsnog zorgen voor een parlementaire enquête. Beter laat dan nooit. Ook de enquête over de Bijlmerramp en Srebrenica lieten vele jaren op zich wachten. Kennelijk is dat een rode draad bij parlementaire enquêtes." In Het Rijke Rooie Leven bespreekt Sjaak van der Velden een poster uit 1979, toen velen in verzet kwamen tegen de bezuinigingen die de regering-Van Agt toen aankondigde. En daarmee is de cirkel rond.

INHOUD

- 3 GEMEENTELIJKE BEZUINIGINGEN
- 6 BEZUINIGINGEN MET STEUN VAN BURGERS
- 10 BEZUINIGINGEN OP GEMEENTELIJK VEILIGHEIDSBUDGET ZIJN ONVERANTWOORD
- 12 DOORBREEK DE LOGICA VAN BEZUINIGINGEN
- 13 BESCHERMING TEGEN BEZUINIGINGSNOODZAAK
- 14 EXTERNEN SNIJDEN WAAR HET VET ZIT
- 17 IJSLAND, HET NEOLIBERALE 'SUCCES'
- 20 DE ONTHULLINGEN VAN DE COMMISSIE-DAVIDS
- 23 HE RIJKE ROOIE LEVEN
- 24 OPINIE

COLOFON

Spanning wordt uitgegeven door het Wetenschappelijk Bureau van de SP

Een abonnement kost 12 euro per jaar voor SP-leden en 25 euro voor niet-leden. De betaling gaat per incasso.

Abonnementenadministratie

Vijverhofstraat 65

3032 SC Rotterdam

T (010) 243 55 40

F (010) 243 55 67

E administratie@sp.nl

Redactieadres

Vijverhofstraat 65

2032 SC Rotterdam

T (010) 243 55 35

F (010) 243 55 66

E spanning@sp.nl

Redactie

Diederik Olders

Sjaak van der Velden

Tekstredactie

Peter Sas

Redactieraad

Hans van Heijningen

Tiny Kox

Ronald van Raak

Arjan Vliegenthart

Basisontwerp

Thonik en BENG.biz

Vormgeving

Antoni Gracia

Robert de Klerk

Gonnie Sluijs

Foto cover

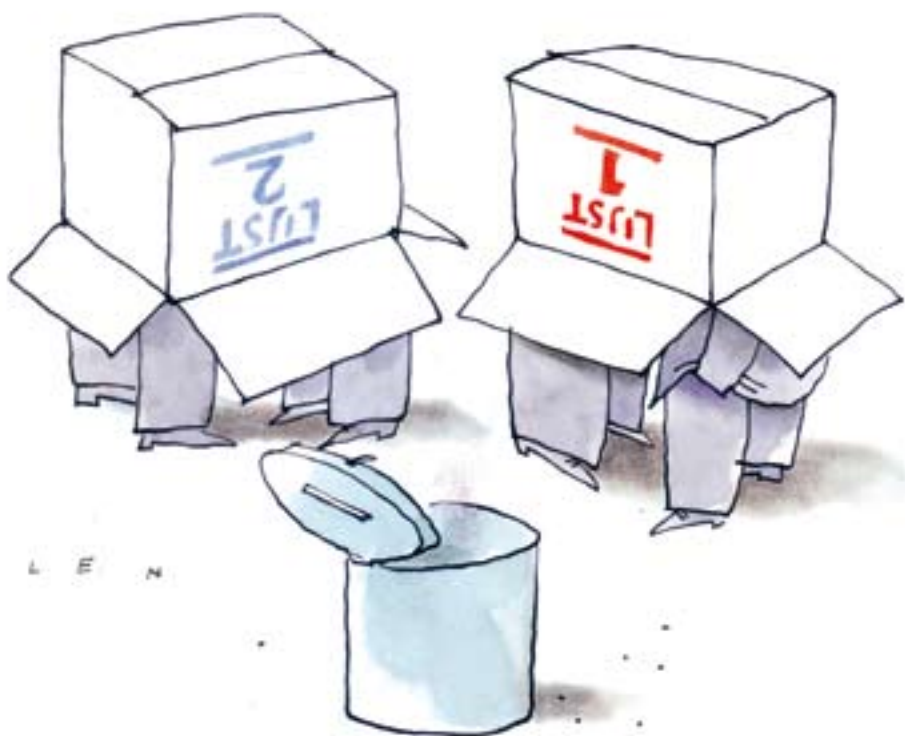
JP van der Stouwe / Hollandse Hoogte

GEMEENTELIJKE BEZUINIGINGEN

Tekst: Peter Lucassen (van 2002 tot 2009 wethouder Financiën van de gemeente Nijmegen voor de SP)

Het spook van de 35 miljard euro aan bezuinigingen waart al geruime tijd rond. Een ambtelijke werkgroep is bezig om een lijst op te stellen van mogelijke bezuinigingen. Oorspronkelijk zou deze lijst later dit voorjaar moeten leiden tot verdere besluitvorming. Nu — na de kabinetscrisis — is duidelijk dat de ambtelijke werkgroep doorgaat met het inventariseren van ideeën. Deze groslijst van bezuinigingen zal nog in of voor de campagne voor de landelijke verkiezingen worden gepresenteerd, vooruitlopend op besluitvorming hierover. Er valt van alles over nut en noodzaak van de bezuinigingen te zeggen. Als de bezuinigingen in de volle omvang van 35 miljard euro plaatsvinden, dan is dat 20 procent van de Rijksbegroting vanaf 2012. Een astronomisch getal dat in de recente historie nooit eerder vertoond is. Over de inhoud van de bezuinigingen valt op dit moment nog niets zinnigs te zeggen. Maar steeds meer wordt duidelijk dat in de bezuinigingen ook de gemeenten flink zullen worden aangeslagen. In dit artikel wil ik het vooral hebben over de mogelijke gevolgen van bezuinigingen voor gemeenten.

Gemeenten zijn in Nederland financieel sterk afhankelijk van het Rijk. De gemeentelijke inkomsten in de vorm van de lokale belastingen zijn in Nederland in volume maar een beperkt deel van de inkomsten van gemeenten. Dat klopt dus niet met het beeld dat door sommigen wordt neergezet van gemeenten die hun burgers met torenhoge lasten opzadelen. In veel andere landen hebben gemeenten meer ruimte om eigen belastingen — ook andere belastingen dan de Onroerendezaakbelasting (ozb), afvalstoffenheffing en dergelijke — te heffen. De geldstromen vanuit het Rijk naar de gemeenten zijn veel groter dan de eigen inkomsten uit lokale belastingen. Dit blijkt bijvoorbeeld duidelijk uit de begroting van de gemeente Nijmegen. Nijmegen heeft dit jaar een begroting van ruim 800 miljoen euro. Daarvan komt ruim 180 miljoen uit het Gemeentefonds van het Rijk en ruim 190 miljoen komt via andere fondsen ook uit het Rijk. Het laatste bedrag bestaat vooral uit inkomsten die besteed horen te worden in het kader van de Wet Werk en Bijstand, de Wet maatschappelijke ondersteuning enzovoort. Daar staat tegenover dat de gemeente slechts 99 miljoen euro aan lokale lasten int van haar burgers. Daarvan wordt ongeveer tweederde gevormd door de ozb. De rest bestaat uit parkeer-

komsten en -heffingen, afvalstoffenheffingen, bouwleges, etc.

In andere gemeenten kunnen deze cijfers aanzienlijk verschillen, niet alleen vanwege afwijkende grootte van een gemeente, maar ook omdat gemeenten op andere punten sterk kunnen verschillen. Gemiddeld echter bedroegen de inkomsten uit

het Gemeentefonds van het Rijk in 2009 ongeveer 35 procent van de totale inkomsten van alle gemeenten.

TRAP OP, TRAP AF

Rijk en gemeenten zijn in het verleden overeengekomen dat ze gelijk trap op en trap af gaan. Dat wil zeggen dat in de situatie waarin het Rijk in haar begroting meer uitgeeft,

de gemeente ook een hogere uitkering uit het Gemeentefonds mag verwachten. De afgelopen jaren vertaalden hogere uitgaven van het Rijk zich dan ook in een stijgende bijdrage vanuit het Gemeentefonds. Dat was overigens hard nodig vanwege de groeiende opgaven van gemeenten. Nu is er sprake van een ommekeer. Het Rijk geeft in de toekomst minder uit en vindt dat dit ook moet worden vertaald in een lagere bijdrage aan de gemeenten. De Vereniging van Nederlandse Gemeenten heeft eerder namens de gemeenten helaas al met het kabinet afgesproken dat de reddingsoperatie voor de banken, die miljarden heeft gekost, niet zou leiden tot een evenredig hogere bijdrage aan het gemeentefonds. Dat was al een grove schending van de afspraak 'trap op, trap af'.

Los van deze bezuiniging van 35 miljard is al door de regering Balkenende-Bos besloten om gemeenten en provincies het komend jaar te korten voor 1 miljard. En verder staan ook de uitkeringen vanuit de Wet Werk en Bijstand sterk onder druk, en dat bij een stijgende werkloosheid. De stijgende werkloosheid maakt in ieder geval al dat gemeenten met een stijging van de kosten worden geconfronteerd.

De gevolgen van een bezuiniging van 35 miljard door het Rijk op de gemeentebegroting zijn lastig te becijferen. In ronde getallen is een bezuiniging van 35 miljard van het Rijk een korting van 3 miljard op het Gemeentefonds als die een-op-een wordt doorberekend. Voor een gemeente als Nijmegen heb je het al gauw over een korting van ruim boven de 20 miljoen. Dat zijn dan alleen de kortingen op het gemeentefonds. In alle gemeenten zal het om aanzienlijke kortingen gaan die diep ingrijpen op alle terreinen. Als alle effecten worden opgeteld, kunnen gemeenten de komende jaren te maken krijgen met een korting.

Gemeenten worden dus met geweldige financiële kortingen bedreigd. Ondanks alle onduidelijkheid is de vraag nu al hoe om te gaan met een krimpende gemeentebegroting. Dat

geldt voor afdelingen die direct betrokken zijn bij de onderhandelingen voor de vorming van nieuwe colleges. Dat geldt ook voor afdelingen die straks in de gemeenteraad in de oppositie zitten. Ik geef hier een aantal suggesties die in de eigen gemeente bruikbaar kunnen zijn om een politiek antwoord te formuleren op de dreigende financiële rampspoed.

Allereerst zullen we landelijk als SP de strijd moeten aangaan tegen de bezuiniging van 35 miljard euro. De korting op de uitkeringen aan gemeenten is slechts een onderdeel daarvan. Andere zaken die circuleren zijn hypotheekrenteaftrek, een hoger tarief voor de inkomstenbelasting, wijziging van de studiefinanciering, de huurtoeslag, etc. De strijd tegen de bezuinigingen zal zeker niet alleen in Den Haag door de Tweede Kamerfractie van de SP worden gevoerd. Willen we de strijd winnen, dan zal de hele partij daarvoor aan de bak moeten om mensen te mobiliseren en tegengas te geven. Er is aparte aandacht nodig voor de gevolgen die deze bezuinigingen hebben voor gemeenten. Vanuit die redenering moet het ook mogelijk zijn om gemeentebesturen te organiseren rond het gemeenschappelijke belang om als gemeentelijke overheden op een adequate manier de burgers te kunnen dienen. Gemeentebesturen komen niet zo gauw in actie en het initiatief komt dan ook vrijwel nooit van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten. Maar als de gevolgen van de bezuinigingen duidelijk zijn, moet het mogelijk zijn om gemeenten te verbinden op dat gezamenlijk belang. Het uitgangspunt moet zijn om de 'trap op, trap af'-afpraak in ieder geval tijdelijk buiten werking te stellen. Daarmee wordt voorkomen dat een krimpende rijksbegroting een-op-een wordt doorberekend naar de gemeentebegroting.

Het vraagstuk van de bezuinigingen zal in elke individuele gemeente op de agenda komen te staan. Andere politieke partijen zullen in de discussie inbrengen dat bezuinigingen onontkoombaar zijn. Dat ontnemt niemand de verantwoordelijkheid om als partij lokaal zelf de

afweging te maken of een bepaalde bezuiniging verantwoord is of niet. Financiële argumenten kunnen daarbij niet de enige afweging zijn. Ik kan me voorstellen dat men in veel situaties tot de conclusie komt dat bezuinigingen onverantwoord zijn.

VOORZIENINGEN OP PEIL HOUDEN

Het is dan ook van groot belang dat afdelingen en hun gemeenteraadsfracties goed op de hoogte zijn van de specifieke situatie in hun gemeente. In algemene zin zou het uitgangspunt moeten zijn dat het voorzieningenniveau in de gemeente in stand wordt gehouden. Veelal is dat voorzieningenniveau op buurniveau zichtbaar en worden die voorzieningen ingevuld vanuit alle gemeentelijke beleidsterreinen, dus welzijn, zorg, cultuur, onderwijs, sport, openbare ruimte, etc. Het is daarom nodig dat er inzicht bestaat in hoe die voorzieningen zich de afgelopen jaren hebben ontwikkeld. Op basis daarvan kan dan lokaal een standpunt worden bepaald.

Van belang zijn in dit verband de lokale lasten. Her en der wordt al gesuggereerd dat gemeenten, om het financiële gat te dichten, de inkomsten kunnen verhogen door de lokale lasten te verhogen. Zoals al eerder opgemerkt hebben gemeenten slechts beperkte ruimte om hun inkomsten te vergroten. Op z'n best kan lastenverhoging maar een klein deel van de oplossing van het financiële probleem vormen. En terecht is de SP altijd terughoudend met het dichten van gaten in de begroting door lastenverhoging voor burgers.

Er is overigens niets mis met de toepassing van het principe 'de sterkste schouders dragen de zwaarste lasten'. Veel fracties van de SP hebben daar in hun gemeente al initiatieven toe genomen. Iedereen betaalt in zijn gemeente wel een afvalstoffenheffing en een aanslag voor het rioolrecht. Gemeenten hebben de mogelijkheid om (delen van) de afvalstoffenheffing in de ozb op te nemen. Dat houdt in dat de afvalstoffenheffing omlaag gaat en het ozb-tarief omhoog. De uitkomst kan zijn dat de lokale lasten als geheel niet stijgen, maar dat wel de verdeling anders komt te liggen.

Immers, een eigenaar van een duurdere woning of een eigenaar van een bedrijfspand betaalt meer ozb, terwijl de afvalstoffenheffing voor iedereen hetzelfde is. En een huurder betaalt helemaal geen ozb over zijn huurwoning, al kan een verhoging van de ozb op den duur wel tot huurverhogingen leiden. Iets soortgelijks geldt voor het rioolrecht. Deze heffing is in veel gemeenten een vast bedrag. Gemeenten hebben ook een rioolrecht ter bekostiging van investeringen in en onderhoud van het riool. In de meeste gemeenten is dit een vast bedrag per jaar. Het is mogelijk om rioolrecht te heffen dat – zoals de ozb-aanslag – gekoppeld is aan de WOZ-waarde van de woning. Een aantal gemeenten, waaronder Nijmegen, doet dit al een aantal jaren. Er is voldoende jurisprudentie om ervan verzekerd te zijn dat dit een geoorloofde wijze van heffen is. De huidige krap geld-situatie kan worden gebruikt om nog eens te kijken of dit een aantrekkelijke optie is in jouw gemeente.

Het is van groot belang om goed zicht te hebben op de financiële situatie van de gemeente. Hoe ziet de begroting van de gemeente eruit? Hoe ziet de reservepositie van de gemeente eruit? Hoe staat het met de bedrijfsvoering en de efficiency van de ambtelijke organisatie? Hoe realistisch is het investeringsprogramma?

We moeten ook weten hoe in de begroting het geld over verschillende programma's wordt verdeeld. Er is niets mis mee dat een gemeenteraad beslist om geld van het ene programma naar het andere programma over te hevelen. Daar gaat de raad immers over.

De reserves van een gemeente zijn van belang omdat die ingezet kunnen worden als buffer om financiële problemen tijdelijk op te lossen. Vaak bestaan de reserves van een gemeente uit meer onderdelen. Alle gemeenten hebben een algemene reserve. Als vuistregel wordt vaak gehanteerd dat een gemeente voor een voldoende reserve per inwoner minimaal 120 euro in de saldireserve moet hebben.

Veel gemeenten hebben ook een grondbedrijf of ontwikkelbedrijf dat afhankelijk van de risico's een zekere reservepositie heeft. Verder komt het ook vaak voor dat beleidsvelden aparte potjes hebben om risico's af te dekken. Deze horen in principe ook bij de reserves en zijn belangrijk bij het bepalen van de reservepositie. Geld uit reserves is eenmalig/ astructureel geld. Je kunt het dus niet gebruiken om structurele/langjarige tekorten te dekken. Maar als financiële problemen, voortkomend uit een economische crisis, opgelost kunnen worden door enkele jaren uit de reserves te putten in de verwachting dat er daarna betere tijden komen, dan is dit wel degelijk een overweging. Sommige gemeenten hebben een ruime reservepositie, andere hebben een zeer krappe reservepositie.

POSITIEF RESULTAAT?

Het rekeningresultaat van de gemeente is ook van belang. In de jaarrekening wordt verslag gedaan van het door de gemeente gevoerde beleid, zowel inhoudelijk als financieel. Bij veel gemeenten is jaarlijks sprake van een positief rekeningresultaat. Dat wil zeggen dat niet al het geld dat is begroot, is opgemaakt. De eerste vraag is dan naar de doelstellingen en activiteiten die achter de budgetten zaten. In veel gemeenten wordt een positief rekeningresultaat onder andere veroorzaakt door een te optimistisch investeringsprogramma. Bij de planning van investeringen is men vaak te optimistisch. Aan het eind van het jaar blijkt dan dat er om allerlei redenen vertraging is opgetreden. De investering is naar een volgend jaar verschoven. Daarmee is er geen besparing op de investering zelf, want die wordt op een verlaat tijdstip alsnog uitgevoerd. Maar er is door de latere uitvoering wel een besparing op de rente. De gemeente leent immers later geld op de kapitaalmarkt voor die investering en dus is er bij een vertraging van de investering ook sprake van besparing op de rentelasten in de begroting. Rekenregel: bij een rentepercentage van bijvoorbeeld 5 procent op een investering van 1 miljoen euro betaalt de gemeente jaarlijks 50.000 euro rente. Uitstel danwel afstel van investeringen — zeker als ze onge-

wenst zijn — levert dus ook ruimte op in de begroting.

Een ander scenario waarover in situaties van financiële krapte vaak wordt gesproken zijn efficiency-operaties. Via een efficiency-operatie wil je bereiken dat met minder mensen hetzelfde werk wordt gedaan. In principe merkt de burger daar in het voorzieningenniveau niets van, de gemeente blijft dezelfde dingen doen. De besparing is dat de personeelskosten door de efficiency-operatie omlaag gaan. Feit is wel dat in de ambtelijke organisatie dan een kleiner aantal ambtenaren hetzelfde werk moet doen, dus harder moet werken of hun werk anders moet doen. Aan het einde van de rit blijkt vaak dat de uitkomsten ervan te positief worden geschat.

EXTERNE INHUUR

Ook van belang is de bedrijfsvoering van de gemeente. Daarbij gaat het om zaken als kosten van werkplekken, drukwerk en abonnementen. Vaak kunnen daar aanzienlijke bedragen op bespaard worden. Door bijvoorbeeld werkplekken in een gemeentehuis flexibeler in te richten, door het principe van een vaste werkplek voor iedereen los te laten, kan een nieuwbouw of uitbreiding van het gemeentehuis voorkomen worden. Tot slot, een ander onderwerp dat goed in de gaten gehouden moet worden, zijn de kosten van inhuur van tijdelijk personeel. Bij veel gemeenten gaat meer dan 20 procent van de loonsom zitten in inhuur van tijdelijk personeel. Dat kan veel oorzaken hebben: ter vervanging van ziek personeel of voor de uitvoering van specifieke taken. Soms is het niet te vermijden, maar vaak is het ook anders oplosbaar. Inhuur van tijdelijk personeel is in de regel veel duurder — tot een factor 2 à 3 — dan het in vaste dienst nemen van personeel. Als vuistregel wordt vanuit het ministerie van Binnenlandse Zaken gehanteerd dat overheden niet meer dan 13 procent van hun loonsom aan de inhuur van tijdelijk personeel zouden moeten besteden.

BEZUINIGINGEN MET STEUN VAN BURGERS

Tekst: Michiel Herweijer Illustratie Robert de Klerk en Chris Versteeg

Veel burgers zien de bui al lange tijd hangen: na de diepe recessie van 2008-09 is het herstel van 2010-11 bijzonder broos. De inkomsten uit de rijksbelastingen lopen daardoor terug. De gemeente zal de komende collegeperiode flink in haar uitgaven moeten snoeien. Het vooruitzicht dat diverse gemeentelijke diensten en subsidies erop achteruitgaan, geeft de relatie burger-gemeente een nieuwe dimensie. Leggen de raadsleden de komende periode duidelijk aan hun kiezers uit welke afwegingen ze gaan maken? Of blijft de besluitvorming binnen de muren van het gemeentehuis en merken de burgers er pas wat van als de voorzieningen of diensten zijn geschrapt?

COLLEGEVORMING

Tijdens de verkiezingen van 3 maart hebben sommige partijen de kwaliteit van de thuiszorg op de raadsagenda gezet. Andere partijen hebben een punt gemaakt van een ruimtelijke kwestie, bijvoorbeeld de leegstand of het tekort aan betaalbare woningen. In de meeste gevallen vraagt dit om meer geld en dat maakt de kans dat deze problemen straks daadwerkelijk worden aangepakt minder groot. Voor het overige gingen de verkiezingen vooral over het falen van Haagse politici om over een lastige kwestie als Uruzgan op intelligente wijze overeenstemming te bereiken. De kabinetleden lieten zien hoe tunnelvisie, achterkamertjespolitiek en te ingewikkelde procedures leiden tot patstellingen waar burgers weinig meer van begrijpen.

Het gevolg van een en ander is dat in veel gemeenten de kwestie die nu tijdens de collegeonderhandelingen het grote breekpunt vormt – ‘kunnen we voor 2011 en de drie daarop volgende jaren een sluitende begroting samenstellen?’ – in de verkiezingscampagne niet de aandacht kreeg die het verdient. Dat is jammer. Want wanneer we de komende vier jaar meer willen bereiken met minder geld, hebben we zowel de inventiviteit als de medewerking van de kiezers heel hard nodig.

Diverse medewerkers in de thuiszorg namen de laatste tijd ontslag bij de grote zorgbureaucratieën met de vele managementlagen en verantwoordingsrapporten: ze besloten om in kleine teams (van twaalf professionals) meer zorg aan te bieden tegen hetzelfde tarief, mede door gebruik te maken van uitgekiende software voor de (fact) urenadministratie (zie: www.buurtzorg.nl). Hier ontwikkelden intelligente professionals een oplossing voor een probleem waar veel gemeenten mee worstelen: Hoe kunnen we zorgen dat er minder geld aan de strijkstok van managers en boekhouders blijft hangen en er meer geld beschikbaar komt voor uren in de woning en aan het bed? Het voorbeeld van de buurtzorg staat overigens model voor veel andere zzp'ers die zich tegenwoordig voor gemeenten nuttig maken, bijvoorbeeld als verslaglegger van de raadsvergadering, als onderzoeker voor de rekenkamercommissie, maar ook als organisator van aanbesteding van leerlingenvervoer of het reïntegratiewerk. Wanneer de laatste gemeenteraadsverkiezingen meer in

het teken hadden gestaan van de noodzaak om te bezuinigen, was er ongetwijfeld ook meer aandacht geweest voor de ervaring van gemeenten die met het nieuwe instrument van de Leegstandsverordening zorgen voor zowel meer betaalbare appartementen als minder leegstand. De Leegstandsverordening is een effectief instrument en de toepassing van dit instrument legt geen beslag op de begroting.

SLUITENDE BEGROTING

In tegenstelling tot de minister van Financiën kan de wethouder van Financiën weinig kanten op. Wanneer de belastinginkomsten tegenvallen en de sociale uitgaven stijgen, kan de minister van Financiën het tekort op de begroting laten oplopen. Het ontbrekende geld wordt dan geleend, bijvoorbeeld van de pensioenfondsen. Bovendien beheert de minister van Financiën de meeste belastingmiddelen zoals de inkomstenbelasting, de btw en de vennootschapsbelasting. Door de tarieven van deze belastingen te verhogen, kan de minister de tegenvallende belastinginkomsten compenseren.

Deze mogelijkheden heeft de gemeente niet. De gemeentelijke begroting moet sluiten. Als er tijdens de rit tegenvallers zijn en de jaarrekening toch negatief uitpakt, moet het ontstane tekort worden aangevuld door het verkleinen van de eigen financiële reserve. Sommige gemeenten hebben nog maar een heel beperkte eigen reserve. Als de reserves vrijwel op zijn, wordt de gemeente onder financieel toezicht geplaatst (het is dan een artikel 12-gemeente). De meeste tarieven die de gemeente aan haar burgers in rekening brengt, bijvoorbeeld voor het nieuwe paspoort, een bouwvergunning of de inzameling en verwerking van huishoudelijk afval, zijn op dit moment al kostendekkend. De gemeente mag op deze tarieven geen winst maken om die extra inkomsten voor andere doelen aan te wenden. Inmiddels zijn vrijwel alle tarieven kostendekkend en biedt het kostendekkend maken van de nog resterende begunstigde tarieven nauwelijks mogelijkheden de inkomsten te vergroten. Wat overblijft, is de verhoging van de onroerend zaak belasting (ozb). Hier zit weliswaar bij de meeste gemeenten enige ruimte. Maar omdat de huizenprijzen in 2009 met 4 procent zijn gedaald en die daling langzaam begint door te werken in bijgestelde ozb-taxaties, moeten

'SNIJDEN'

RUIMTELIJKE
ORDENING

JEUGD-
BELEID

ZORG

SPORT

GEMEENTE-
REINIGING

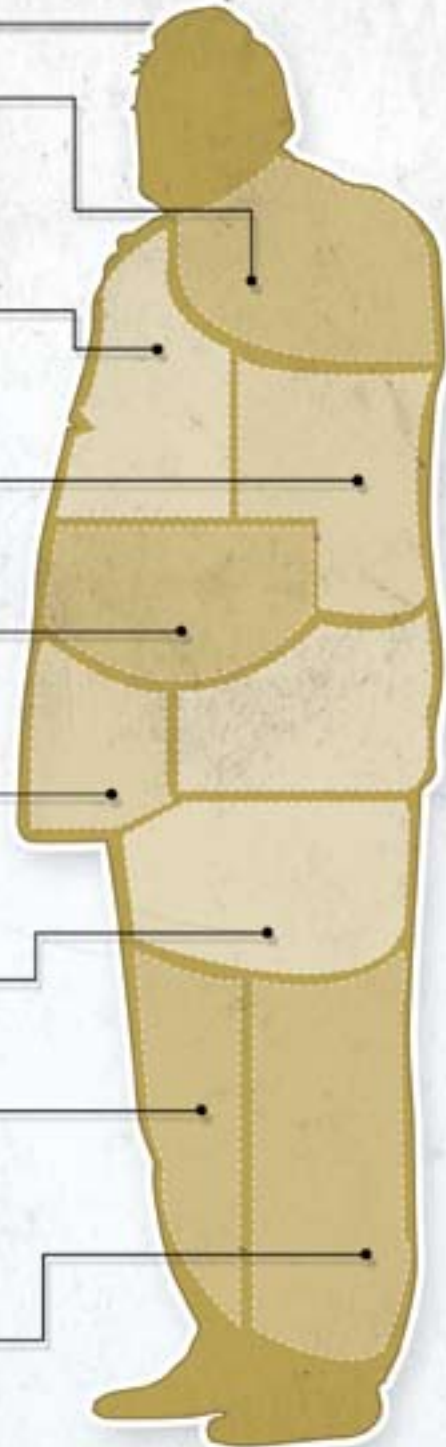
GROEN-
VOORZIENING

WELZIJN

WEGEN-
ONDERHOUD

de ozb-tarieven in ieder geval omhoog om eenzelfde bedrag binnen te halen. Extra tariefsverhogingen, om meer binnen te halen dan in voorgaande jaren, liggen politiek niet makkelijk.

Meer dan bij de bezuinigingsronde van de jaren tachtig, zal in de jaren tien van de twintigste eeuw kritisch moeten worden gekeken naar de uitgavenkant van de begroting.

Die uitgaven bestaan voor een deel uit de kosten voor het eigen ambtelijk en bestuurlijk apparaat, maar voor een groot deel ook uit uitgaven aan instellingen die in opdracht van de gemeente taken uitvoeren. Zo huurt de gemeenten taxibedrijven in voor leerlingenvervoer, thuiszorginstellingen voor Wmo-taken, particuliere reïntegratiebedrijven voor de uitvoering van de Wet Werk en Bijstand, hoveniersbedrijven voor het onderhoud van de voetbalvelden en parken, etc. Onlangs nog liet de Drentse gemeente Noordenveld weten dat wanneer de door de gemeente ingehuurde bedrijven hun factuurbedrag met 2 procent verlagen, de gemeente binnen tien dagen betaalt. Wanneer de ingehuurde bedrijven weigeren de gemeente tegemoet te komen, zal de gemeente Noordenveld zestig dagen de tijd nemen voordat de factuur wordt voldaan. Op deze manier worden de werkers bij de thuiszorgbedrijven, de chauffeurs van het leerlingenvervoer en de coaches en docenten van de reïntegratiebedrijven verder onder druk gezet om meer te leveren tegen een lagere gemeentelijke vergoeding.

Traditioneel gaat de voorkeur van gemeentepolitici in de eerste ronde uit naar 'pijnloze' maatregelen. In de literatuur over eerdere bezuinigingsrondes (Peter Boorsma, *Naar de versoberingsstaat*, 1980) komen we de volgende voorbeelden tegen. Het uitstellen van groot onderhoud (bijvoorbeeld aan het door de sneeuwschuiver kapotgereden wegdek) en het uitstellen van de aankoop van bouwgrond voor nieuwe kantoren of woningen (minder ambities). Andere maatregelen die niet meteen erg zichtbaar zijn, zijn het niet verlengen van de contracten met externen en uitzendkrachten. Symbolische maatregelen die worden overwogen maar financieel weinig zoden aan de dijk zetten, zijn er ook. Denk hierbij aan een truiendag (de verwarming in het gemeentehuis staat voortaan een graadje lager), een bibberseizoen (de verwarming in het zwembad wordt een graadje lager afgestemd), of versobering van de vele door de gemeente georganiseerde festiviteiten, zoals de nieuwjaarsreceptie (nu zonder alcoholica, snacks en life muziek).

In de tweede bezuinigingsronde zal vooral worden gekeken naar 'overhead' of naar de 'kerntaken'. Overhead is de term voor personeel binnen het eigen ambtelijk apparaat waarvan de activiteiten minder scherp door de burger worden waargenomen, maar waarvan de salarissen wel op de loonlijst drukken. Wie tot de 'productieven' en wie tot 'de boventalligen' behoren, is geen eenduidige kwestie. Het onderscheid biedt veel ruimte voor interpretatie en lobbywerk. Bij een scan op uitgaven aan overhead komen de afdelingen voorlichting, onderzoek, bestuursondersteuning, handhaving of juridische advisering eerder 'in de picture' dan afdelingen die zich bezighouden met uitkeringsverstrekking, aanbesteding wegenonderhoud of de afdeling financiën zelf.

SOMMIGE AFDELINGEN LEVEREN AANMERKELIJK MEER IN DAN ANDERE AFDELINGEN

Behalve scherper aanbesteden aan ingehuurde bedrijven en vacaturestops voor het eigen ambtelijk apparaat, zal er in die tweede ronde ook kritisch worden gekeken naar het pakket aan subsidies. Het schrappen van de vele, vaak bijzonder kleine, waarderingssubsidies voor organisaties

van vrijwilligers zet veel kwaad bloed bij deze instellingen maar levert weinig besparingen op.

De grootste besparing kan worden gevonden bij de subsidies aan de meer professionele instellingen zoals de bibliotheek, het gemeentelijk zwembad, de lokale omroep en/of de welzijnsinstellingen. In het verleden (start Balkenende I) hebben deze instellingen reeds hun Melketiers (de banenpoolers) verloren. Veel gesubsidieerde instellingen werken inmiddels met parttimers die voltijds werken en met vrijwilligers. Een volgende bezuinigingsronde kan betekenen dat er zo nu en dan sprake zal zijn van beleidsbeëindiging, dus sluiting van een enkele (kleinere) bibliotheek of een enkel (kleiner) zwembad. Vaak zal de gedeeltelijke beleidsbeëindiging van de kleinere voorzieningen gepaard gaan met opschaling: de gebruikers worden verwezen naar een grotere bibliotheek (of zwembad) een stuk verder weg. De neiging bestaat om de duurere en grotere voorzieningen open te houden en de kleine, goedkopere voorzieningen te sluiten.

Al in 1978 rekende de politiek-econoom Edward R. Tufte in zijn *Political control of the economy* voor dat het electoraal 'slimmer' is de grote en ingrijpende bezuinigingen maar meteen na de verkiezingen in te roosteren en voorafgaand aan de verkiezingen de teugel weer wat te laten vieren. Dat betekent in ons geval dat in de laatste twee jaar voor de verkiezingen van 2014 tenminste enige nieuwe voorzieningen aan de burgers kunnen worden aangeboden. Dit inzicht is inmiddels zo dwingend geworden dat politici de afgelopen periode bezuinigingen hebben uitgesteld tot na de raadsverkiezingen van maart 2010 en na de Kamerverkiezingen van 9 juni 2010.

Het risico van de hier geschetste gang van zaken is dat de bezuinigingslast wordt afgewenteld op zwak vertegenwoordigde groepen en dat er een cultuur ontstaat waarin individuen en groepen opkomen voor het eigenbelang en er niet in slagen solidair te zijn, noch erin slagen om samen te zoeken naar creatieve oplossingen. Er ontstaan dan politieke processen waarbij politici en bestuurders binnenskamers plannen beramen waarmee de burgers worden geconfronteerd zonder dat op deze burgers een beroep werd gedaan om mee te denken over oplossingen en samen met de politici daarvoor verantwoordelijkheid te nemen.

SOLIDARITEIT, SOBERHEID, INVENTIVITEIT

De meeste doelen die een lokale gemeenschap zich stelt – zoals geen overlast, veiligheid, gescheiden inzameling, goede onderwijsresultaten, veilig verkeer – worden in de eerste plaats bewerkstelligd door het gedrag van burgers zelf. De belangrijkste uitvoerders van het gemeentelijk beleid zijn niet de docenten maar de leerlingen, het zijn niet de vuilnismannen maar de huishoudens die zelf in eigen huis het afval scheiden, en het zijn niet de politiemannen en de toezichthouders maar de mensen die in het park de hond uitlaten, samenscholende jongeren groeten en met hen het alledaagse gesprek aangaan. Wanneer burgers zien dat hun gemeente zich inspannt voor goed onderwijs, voor adequate sportvoorzieningen en voor klantvriendelijke zorg, dan dienen zich hier stuk voor stuk

mogelijkheden aan om als burger samen te werken met de functionarissen van de gemeente: we spreken dan over effectief (gedragen) beleid.

De econoom Wolfson wijst er in *Transactie als bestuurlijke vernieuwing* uit 2005 op dat instellingen die subsidie of overheidsopdrachten krijgen en individuen die vergunningen of subsidies krijgen, er door het grote publiek en ook door de overheidsfunctionarissen op mogen worden aangesproken dat zij in ruil voor de verkregen overheidsmiddelen bijdragen aan het bereiken van de gestelde beleidsdoelen. Wat hebben de door de gemeente bekostigde instellingen gedaan om de publieke diensten die ze aan het grote publiek leveren zo goed mogelijk vorm te geven en deze steeds maar weer te verbeteren? Als we in bezuinigingstijd vooral kijken naar de batenkant van de onderwijsuitgaven, het leerlingenvervoer en de thuiszorg, dan willen we vooral weten wat de onderwijzers met het weinige geld aan goede dingen hebben kunnen doen, wat de mensen van de buurtzorg aan de kwaliteit van de leefomstandigheden hebben bijgedragen. Eigenlijk willen we – samen met de burgers – meer kwalitatief goede diensten voor, helaas, vaak een mindere beloning/vergoeding.

En er zijn heel beperkt ook inverdien-effecten. Betere gescheiden inzameling leidt tot meer hergebruik en dus tot een lagere afvalstoffenheffing. Betere diensten in het onderwijs leiden tot studiever snelling (minder gebruik studiefinanciering). Beter maatwerk in het reïntegratiewerk leidt tot meer jongeren die kansen zien als zzp'er een eigen loopbaan uit te stippelen (dus minder beslag op het inkomensdeel van het WWB-budget).

Wanneer aan burgers wordt voorgelegd dat de gemeente minder geld ter beschikking kan stellen voor het openhouden van voorzieningen (sportcomplexen, bibliotheken, zwembaden, dorpshuizen, musea), zijn er toch regelmatig vrijwilligers die aanbieden om deze voorzieningen in bedrijf te houden. Een unieke demografische ontwikkeling is dat ons land binnenkort over uitzonderlijk veel kwieke, hoog opgeleide en sociaal voelende babyboomers beschikt, die bereid en in staat zijn een belangrijk deel van het benodigde vrijwilligerswerk te doen. Mits de gemeente (en de raadsleden) daarvoor ook haar waardering uitsprekt. De politicus die in crisistijd een beroep doet op het gezamenlijk verdelen van de pijn, zal ontdekken dat er – ondanks twintig jaar marktdenken – nog steeds in het collectieve geheugen van ons land beginselen aanwezig zijn, zoals “*de overheid dient sober en betrouwbaar te zijn*” (Drees), “*de sterksten moeten de zwaarste lasten dragen*” (Den Uyl), of “*in tijden van crisis moeten we de bereidheid hebben samen te werken en innovatief te zijn*” (Lubbers). Wanneer zulke uitgangspunten worden gekozen, dan wordt meteen duidelijk gemaakt dat “*iedereen een steentje moet bijdragen*” en dat er geen sprake kan zijn van afwenteling, waarbij de ene groep de lasten en de andere groep de lusten krijgt toebedeeld.

DE LASTIGE UITGANGSPROEF VAN FUSIEGEMEENTEN

Bij het vinden van verdedigbare bezuinigingen op hun lopende begroting hebben recente fusiegemeenten (zoals de gemeente Oldambt) het extra moeilijk. In de eerste plaats vergt de afronding van het fusieproces ten minste een complete collegeperiode van vier jaar. In de komende

periode is het gemeentebestuur voor een belangrijk deel bezig met het beslissen over beheerskwesties samenhangend met de interne organisatiestructuur en interne procedures.

In de tweede plaats betekent de fusie dat de administraties en boekhoudingen van de opgeheven gemeenten moeten worden geïntegreerd. Niet alleen moet worden bijgehouden wat de inkomsten- en uitgaventotalen zijn, ook moet worden geregistreerd welke prestaties (diensten) daar tegenover staan.

In de derde plaats zijn door de fusie veel vaste relaties tussen instellingen en gemeente verstoord geraakt (diverse gemeentelijke contactfunctionarissen zitten nu op een andere werkplek). Ook moet worden opgemerkt dat de meeste gemeentefusies gepaard zijn gegaan met een lagere uitkering uit het gemeentefonds. Deze structurele tegenvaller komt doordat het basisbedrag dat voor het onderhouden van een bestuursapparaat voor de herindeling aan de afzonderlijke gemeenten werd gegeven nu grotendeels is weggefallen en omdat er geen progressie naar inwonertal meer in de schaalbedragen van de algemene uitkering uit het gemeentefonds zit. Weliswaar krijgen de fusiegemeenten een frictievergoeding die over vier jaar wordt uitgekeerd, maar deze vergoeding van fusiekosten is tot nog toe altijd te laag gebleken om aan de extra kosten van nieuwbouw, personeelsinpassing, de inhuur van externen en de aanpassing van het logo te voldoen.

In de argumenten die ten gunste van de herindeling door de provincie en de organisatieadviseurs werden aangevoerd, vielen met grote regelmaat termen als 'bestuurskracht' en 'doelmatigheid'. In de aanloop naar de herindeling werd de gedachte gevoed dat het na de herindeling allemaal een stuk goedkoper en doelmatiger zou zijn. Op zich is het al heel moeilijk om deze belofte in te lossen, maar de kans om deze beloften waar te maken wordt de komende tijd veel lastiger nu daar extra bezuinigingen overheen komen. Klassiek is het verhaal van de Zuid-Drentse fusiegemeente De Wolden, die vanaf de start in 1998 een groot aantal jaren fors heeft moeten bezuinigen voordat de begroting eind 2008 eindelijk weer op orde was. In zekere zin lijken de huidige fusiegemeenten op de fusiegemeenten die begin jaren tachtig in Zuid-Limburg van start gingen en behalve de fusieperikelen meteen de zogeheten 'Bestekkortingen' over zich heen kregen.

Vanuit de bevolking kunnen de politici in fusiegemeenten het verwijt krijgen dat het ambtelijke apparaat er per saldo op vooruit is gegaan, zowel qua takenpakket, huisvesting als beloning; terwijl tegelijkertijd de burgers erop achteruit zijn gaan, zowel in afstanden naar het centrale loket als door het versneld afstoten van kleinschalige voorzieningen.

Het bestuur van de fusiegemeente doet er daarom goed aan om op korte termijn fors te investeren in de totstandbrenging van een overlegstructuur met dorpsraden, wijken en buurtbesturen. Een dergelijke overlegstructuur is nodig om met elkaar in gesprek te komen over het zorgvuldige gebruik en het gezamenlijke onderhoud van belangrijke, ook kleinschalige voorzieningen. Pas wanneer de inwoners van de nieuwe fusiegemeente de nieuwe identiteit onder-

Dr. Michiel Herweijer is voorzitter van de rekenkamercommissie van de gemeente Ten Boer en docent bestuurskunde aan de Rechtenfaculteit te Groningen. Van 1989 tot 2008 was hij hoogleraar bestuurskunde te Groningen.

kennen, zullen de inwoners de bereidheid hebben bij te dragen aan het gezamenlijk op peil houden van de voorzieningen.

CONCLUSIE

Burgers zien al lange tijd aankomen (en begrijpen ook) dat hun gemeenten de komende vier jaar (veel) minder te besteden hebben. Wat veel burgers graag zien, is dat de medewerkers van de gemeente en de particuliere bedrijven die door de gemeenten worden ingehuurd efficiënter en beter gecoördineerd werken zonder dat deze extra inspanning leidt tot een verhoging van tarieven of tot een verslechtering van de prestaties.

In een context van een aantoonbaar 'dienende overheid' zullen burgers wellicht ook bereid zijn om als vrijwilliger bij te (blijven) dragen aan het in stand houden van bepaalde voor de plaatselijke gemeenschap noodzakelijke voorzieningen. De bereidheid van de burger om als afnemer van gemeentelijke diensten terughoudend te zijn en als producent van vrijwilligerswerk ruimhartig te zijn, hangt af van de vraag of de gemeente erin slaagt de bezuinigingsnoodzaak toe te lichten en op een eerlijke en transparante manier te vertalen.

Positieve, steunverwervende maatregelen zijn: wanneer alle groepen zonder uitzondering met de bezuinigingen te maken krijgen; en wanneer sterke schouders zwaarder worden aangesproken op het leveren van hun bijdrage. Negatieve, protest uitlokkende maatregelen zijn hiervan het spiegelbeeld. Om een voorbeeld van een maatregel te noemen waarbij het equivalentiebeginsel duidelijk wordt doorbroken: het ambtelijk personeel van de gemeente wordt voor het niet doorgaan van de inflatiecompensatie gecompenseerd met een extra vrije dag, terwijl de contracten van de uitzendkrachten niet worden verlengd en het personeel van de ingehuurde hoveniersbedrijven, leerlingvervoerders en thuiszorginstellingen met extra werkdruk wordt geconfronteerd.

De centrale stelling van deze bijdrage is dat maatregelen waarbij iedereen wordt uitgenodigd een bijdrage te leveren – soms door minder diensten te vragen, soms door meer bij te dragen – gemakkelijker aan de kiezer kunnen worden uitgelegd, dan strategieën waarbij de ene groep aan de dans ontspringt en de andere groep meer dan evenredig wordt gekort.

BEZUINIGINGEN OP GEMEENTELIJK VEILIGHEIDSBUDGET ZIJN ONVERANTWOORD

Michiel van Nispen – SP-Tweede Kamerfractie, medewerker Justitie Foto: sxc.hu

Hoewel vrijwel alle politieke partijen om het hardst roepen dat het veiliger moet worden in Nederland, wordt daar niet meer – maar juist fors minder – geld voor uitgetrokken. Niet alleen op de politie worden miljoenen euro's bezuinigd. Ook het budget dat de gemeenten van het Rijk krijgen, om de veiligheid in de buurten te bevorderen en de overlast te bestrijden, wordt gekort. Dit zal vooral ten koste gaan van de preventie. Dat zal op de langere termijn funest zijn voor de leefbaarheid in de buurten.

De SP strijdt al jaren voor meer buurtagenten, die hun tijd op straat doorbrengen en niet door de bureaucratie vastgelijmd zitten achter hun bureau en computer. Uit het grootschalige onderzoek van de SP onder ruim 10.000 politieagenten blijkt dat bijna negen van de tien politieagenten vinden dat zij onvoldoende in de buurt aanwezig kunnen zijn. In plaats van dit probleem op te lossen, kondigde voormalig minister van Binnenlandse Zaken Ter Horst aan dat er miljoenen bezuinigd moeten worden op de politie. Het verzet tegen deze bezuinigingen gaat door en groeit. Tientallen gemeenten en ook korpsbeheerders hebben zich ertegen uitgesproken. SP'ers kunnen, voor zover ze dat nog niet gedaan hebben, hun gemeentebestuur oproepen bij de landelijke politiek te protesteren tegen de bezuinigingen op de politie. De voorgenomen bezuinigingen zullen ook inzet worden van de Tweede Kamerverkiezingen van 9 juni.

NIET ALLEEN MEER BLAUW

Meer veiligheid in de buurten en minder overlast en verloedering kunnen echter niet alleen bereikt worden door meer politieagenten aan te stellen. Daarvoor is veel meer nodig. In de eerste plaats natuurlijk essentiële zaken waar SP'ers zich dagelijks voor inzetten, zoals beter onderwijs, goede jeugdzorg, het bestrijden van segregatie in de buurten en op scholen, en voorzieningen in de buurt. Kortom, de juiste verbeteringen voor de lange termijn. Maar het bestrijden van overlast kan niet lang wachten. In sommige buurten is het geen pretje om te

wonen: mensen durven er 's avonds niet meer over straat en autokraken zijn aan de orde van de dag. Dat is niet acceptabel, mensen hebben recht op leefbaarheid; leefbaarheid dient centraal te staan, ook in 'mindere' buurten.

In de wet staat dat de burgemeester belast is met de handhaving van de openbare orde. Ook het bestrijden van overlast en het tegengaan van verloedering zijn gemeentelijke taken. Dat is ook goed, omdat niet in iedere buurt dezelfde veiligheidsmaatregelen effectief zullen zijn. Daarom moeten de burgemeesters, wethouders, raadsleden en burgers van iedere gemeente de problemen analyseren, maatregelen voorstellen en vooral actie ondernemen. Zo zal het in de ene buurt effectief zijn om buurtvaders in te zetten, in de andere buurt zal dringend behoefte zijn aan jongerenwerkers en kan het helpen om in het uitgaansgebied extra camera's te plaatsen, waarvan de beelden direct worden bekeken zodat als dat nodig is, kan worden ingegrepen. De verantwoordelijkheid voor dit soort maatregelen is bij de gemeenten dus op de goede plaats, maar die moeten

daarvoor dan wel voldoende bevoegdheden en financiële middelen krijgen van het Rijk. Aan dat laatste ontbreekt het.

BEZUINIGINGEN

Het budget dat gemeenten van de rijksoverheid krijgen, voor veiligheid en het bestrijden van overlast en verloedering, zit razend ingewikkeld in elkaar. Er zijn verschillende potjes geld beschikbaar. De middelen voor 'Veiligheid en Leefbaarheid' nemen iets toe, het geld voor de problematiek van Marokkaans-Nederlandse jongeren blijft gelijk maar moet over meer gemeenten worden verdeeld en het potje geld voor veiligheid in het kader van het Grotestedenbeleid houdt op te bestaan. Hoe ingewikkeld dit alles ook is gemaakt, de conclusie is dat de gemeenten er per saldo op achteruit gaan. Het samenwerkingsverband van 32 grote steden heeft berekend dat het budget in 2011 tot wel 40 procent kleiner wordt. Het budget van de stad Groningen zakt bijvoorbeeld van € 2,2 miljoen naar € 1,5 miljoen.

Er wordt dus bezuinigd op het veiligheidsbudget van de gemeenten. Ondertussen draait de publiciteitsmachine van de ministeries op volle toeren. Het ene na het andere persbericht dat er extra geld beschikbaar komt rolt naar buiten. Dat is technisch gezien niet onjuist, maar over het feit dat andere potjes geld kleiner worden of ophouden te bestaan worden geen persberichten verspreid. In de Tweede Kamer worden deze bezuinigingen door andere partijen gewoon geaccepteerd. Het voorstel van SP-Tweede Kamerleden Krista van Velzen en Ronald van Raak, om niet te bezuinigen en de omvang van de veiligheids-

middelen te garanderen, werd niet gesteund door CDA, PvdA, ChristenUnie, D66 en SGP.

Er wordt heel veel van gemeenten gevraagd. Burgemeesters mogen sinds kort ook huisverboden opleggen aan plegers van huiselijk geweld en gebiedsverboden opleggen aan overlastgevers. Meer doen, maar wel met minder geld. Van gemeenten wordt verlangd dat zij hard aan de slag gaan om buurten met problemen te verbeteren, maar goedwillende gemeenten worden nu gekort op hun budget waardoor allerlei belangrijke maatregelen dreigen te sneuvelen. Gemeenten als Eindhoven, Groningen en Venlo hebben al bij de Tweede Kamer aan de bel getrokken met de boodschap dat de bezuinigingen echt tot grote problemen leiden.

VEILIGER

Bezuinigen op preventie is bijna een garantie dat binnen een paar jaar de problemen in de buurten zullen toenemen. Dat is regelrecht in strijd met de boodschap van alle politieke partijen dat het veiliger moet worden en dat overlast in de buurten moet worden bestreden. Het is onverstandig te bezuinigen op belangrijke zaken als straatverlichting, jongerenwerkers, huismeesters en nazorg voor ex-gedetineerden.

SP'ers in de gemeenteraden kunnen hiermee aan de slag. Breng in kaart wat de exacte (financiële) gevolgen zijn voor jouw gemeente, welk nuttige beleid stopgezet dreigt te worden en roep je gemeentebestuur op tegen deze bezuinigingen te protesteren. Bezuinigen op het gemeentelijke veiligheidsbudget is onverstandig en kortzichtig.

GEMEENTELIJKE UITGAVEN IN 2009

Gemeentelijke hoofdfunctie	x 1 miljoen euro
Algemeen Bestuur	3.048
Openbare orde en veiligheid	1.641
Verkeer, vervoer, waterstaat	4.078
Economische zaken	838
Onderwijs	3.504
Cultuur en recreatie	4.874
Sociale voorzieningen en maatschappelijke dienstverlening	15.458
Volksgesondheid en milieu	5.030
Ruimtelijke ordening en volkshuisvesting	9.141
Financiering en algemene dekkingsmiddelen	2.951
Overige ondersteuning	2.268
Totaal	52.831

Hiervan geven de 441 gemeenten aan personeelskosten voor de 179.380 werknemers 8,05 miljard euro uit
Bron: Vereniging van Nederlandse Gemeenten, *De wondere wereld van de gemeentefinanciën*, Den Haag 2010

DOORBREEK DE LOGICA VAN BEZUINIGEN

Tekst: Leo de Kleijn, voorzitter SP-fractie Gemeenteraad Rotterdam Foto: Casper Rila / 500watt

In de campagne voor de raadsverkiezingen nam ik deel aan een debat. De voorzitter stelde deze vraag aan de acht lijsttrekkers: "Er moet 300 miljoen bezuinigd worden op de financiën van Rotterdam, dat weten we allemaal. Ik wil nu van de partijen weten waarop zij willen bezuinigen."

De bijzin van deze voorzitter laat zien hoe effectief Balkenende en Bos het afgelopen jaar de geesten rijp hebben gemaakt voor een klassieke reactie op een economische dip: het is crisis, iedereen moet inleveren, dus ook gemeenten. Maar zo logisch is dat helemaal niet.

Als enige protesteerde ik dan ook tegen deze vraagstelling. Ik zei: "Het kabinet is gevallen. Er is nog niets besloten over de 35 miljard aan ombuigingen. De landelijke verkiezingen van 9 juni gaan over de vraag wie de rekening gaat betalen voor de crisis van de banken en de graaiers.

Waarom zouden we ons in Rotterdam nu al neerleggen bij die korting van 300 miljoen? Alle partijen die hier voorspiegelen dat we die 300 miljoen zonder moeite en pijn voor de Rotterdammers op tafel kunnen leggen, besodemieteren de zaak. We komen nu al geld te kort om de stad beter en socialer te maken en de wijken die er slecht voorstaan op te knappen. De belofte van prachtwijken na de vorige verkiezingen kunnen we op onze buiken schrijven als Rotterdam krap drie jaar later gedwongen wordt om bijna een tiende op de begroting te korten. Rotterdam moet voor zijn inwoners opkomen en luid en duidelijk laten weten dat welk kabinet dan ook die 300 miljoen maar ergens anders moet zoeken. Als het nodig is roepen we Rotterdammers op naar het Malieveld voor een massaal protest tegen het verhalen van de crisis op onze stad."

De SP in Rotterdam nam ruim voor de verkiezingen stelling tegen het plan om op het Gemeentefonds en andere financieringsbronnen van de gemeente te bezuinigen. Aanvankelijk kregen we steun van Dominic Schrijer, de lijsttrekker van de PvdA. Als reactie op mijn voorstel om de strijd met Den Haag aan te gaan, liet hij weten dat de PvdA met het kabinet moest breken als de forse bezuinigingen op de Rotterdamse wijken doorgezet zouden worden. Later kwam hij daar wat op terug, maar het kabinet viel toch.

Gemeenten zorgen in Nederland voor belangrijke openbare voorzieningen: onderhoud en schoonhouden van straten en pleinen, betaalbare volkshuisvesting, welzijnsvoorzieningen, faciliteren van onderwijs, veiligheid, armoedebestrijding, de uitvoering van de Wet Werk en Bijstand, de thuiszorg, jongerenwerk en nog veel meer. De Rotterdamse SP-fractie diende bij de gemeentelijke begroting voor 2010 een alternatief in waarbij we 150 miljoen bespaarden om die voorzieningen te verbeteren en de lasten in de stad eerlijker te verdelen.

We bespaarden op bureaucratie, 'rode lopers en spiegeltjes en kraaltjes' voor het grote bedrijfsleven, dure externe

inhuur, prestige-projecten en de gemeentelijke steun aan projectontwikkelaars van meer kantoren en dure woningen. Die 150 miljoen die we zo van het 'vet op de botten van de gemeentelijke overheid' wilden halen, zijn hard nodig om de armoede in de stad te bestrijden, de schuldhulpverlening te verbeteren en te investeren in goede en betaalbare huisvesting voor de Rotterdammers. Waarom zouden we die miljoenen al bij voorbaat inleveren in Den Haag?

Leo de Kleijn

De SP gaat straks de Tweede Kamerverkiezingen in met de boodschap dat de rijken, de graaiers, de bankiers en villabezitters moeten betalen voor de crisis. Zij hebben die ook veroorzaakt. De AOW-strijd kwam onvoldoende van de grond omdat de FNV zich bij al voorbaat neerlegde bij de logica van Donner: "We hebben een betaalbaarheidsprobleem met de AOW en de pensioenen." In die val moeten we niet opnieuw trappen bij de invulling van de 35 miljard aan bezuinigingen. Voor gemeenten betekent dit dat de logica van het 'trap op, trap af'-mechanisme aangevochten moet worden. Met een korting van 300 miljoen op de gemeentelijke middelen wordt Rotterdam niet beter, socialer en veiliger. Zelfs niet als we die bezuinigingen op een zo sociaal mogelijke manier weten in te vullen. We lopen er niet voor weg om bezuinigingen eerlijk te verdelen als het echt niet anders kan. Maar laten we eerst de strijd aangaan.

BESCHERMING TEGEN BEZUINIGINGSNOODZAAK

Tekst: Laurens Ivens, voorzitter SP-fractie Gemeenteraad Amsterdam Foto: SP-Amsterdam

De crisis zo min mogelijk afwentelen op de mensen. Dat was ons standpunt in Amsterdam toen de collegepartijen PvdA en GroenLinks eventuele komende bezuinigingen centraal stelden bij de gemeenteraadsverkiezingen.

Banken en andere financiële instellingen hebben flink geprofiteerd; de rekening voor deze crisis moet daarom naar hen. Ook zeggen we “laat de rijken de crisis betalen”. Hierop hebben gemeenten nauwelijks invloed. Het Rijk echter wel. De SP vindt daarom dat het Rijk de rekening van de crisis zo min mogelijk moet verleggen naar de gemeenten.

De gemeentebegroting ondervindt nadelige gevolgen van de crisis als het Rijk gaat korten op het Gemeentefonds maar ook doordat er minder gebouwd wordt, toeristen wegblijven en meer mensen werkloos worden. Die laatste klappen zal de gemeente in ieder geval moeten opvangen. De omvang van de rijkskorting is echter nog onzeker. Helaas steunden de andere Amsterdamse partijen ons verzoek niet om er bij het Rijk op aan te dringen af te zien van een aanvullende bezuiniging op het Gemeentefonds.

Toch hebben we ruim voor de verkiezingen in Amsterdam aangegeven waar wij mogelijkheden zagen om te bezuinigen. We gingen daarbij uit van de volledige bezuiniging, dus inclusief de gevreesde rijkskorting (77 miljoen in 2014). Deze uitdaging hebben we op ons genomen om aan te tonen dat menselijke investeringen ook bij erg zwaar weer mogelijk zijn. Onze plannen houden rekening met een incidenteel tekort van 375 miljoen en een structureel tekort van 208 miljoen in 2014. Op die manier kunnen we de Amsterdammers ontzien, ondanks de economische crisis en de Noord-Zuidlijncrisis.

Als uitgangspunt hanteert de SP dat de mensen zo weinig mogelijk klappen moeten krijgen. De afgelopen jaren groeide de tweedeling steeds verder. Dat er steeds meer rijken kwamen is niet het probleem, maar wel dat het aantal arme mensen fors is toegenomen. Voor veel mensen met weinig geld kan de broekriem simpelweg niet nog eens extra aangehaald worden. Hen zullen we zoveel mogelijk moeten ontzien bij deze bezuinigingsoperatie. Amsterdam moet een sociale gemeente zijn en zich hard maken voor fatsoenlijke leefomstandigheden.

Daarom hanteert de SP twee speerpunten bij bezuinigingen: snijden in de gemeentelijke bureaucratie en bezuinigen op prestige.

Snijden in de bureaucratie betekent bezuinigen op de topsalarissen en de externe inhuur, maar ook het stopzetten van zinloze re-integratietrajecten en nodeloze subsidies en het vervangen van aanbestedingen door inbestedingen of gunningen. We leggen de rekening zo min mogelijk bij de uitvoerende ambtenaren. Een gedeeltelijke vacaturestop kan gedwongen ontslagen voorkomen. Bezuinigen op prestige betekent vooral dat de gemeente kritischer naar haar uitgaven moet kijken. Niet meer zomaar een Noord-Zuidlijn op de meest prestigieuze en dure manier aanleggen, maar goed kijken waar het soberder kan. Alleen al op de Noord-Zuidlijn valt meer dan een miljard euro te besparen! Wellicht betekent dit

voor sommige partijen dat ze gezichtsverlies lijden, maar het voorkomt veel ellende in de samenleving.

Wij toonden aan dat, ongeacht wat het Rijk doet, Amsterdam toch menselijk kan investeren. We maakten geld vrij om te besteden aan werkgelegenheid. Ook begroten wij dat het openbaar vervoer voor alle ouderen in Amsterdam gratis wordt. Verder begeleiden we beginnende docenten beter, zorgen we dat elke Amsterdammer een keer gratis naar het museum kan, ondersteunen we kleine ondernemers en zorgen we dat parkeren bij huis

voor inwoners van de stad en hun bezoekers betaalbaarder wordt. Tot slot investeert de SP in de werkende armen door ook hen toegang te geven tot de armoedemiddelen van de stad.

De bezuinigingen mogen niet worden opgevangen met geld dat de gemeente kreeg voor de aandelen NUON (en het uitgekeerde superdividend van Schiphol). Dit geld zat in een bedrijf van algemeen maatschappelijk nut. Daar willen we dit geld dan ook weer voor bestemmen. De 741 miljoen euro die de gemeente ontvangt van NUON willen we gebruiken voor het oprichten van een eigen zorgbedrijf, een eigen duurzaam energiebedrijf en eventueel zelfs een eigen woonbedrijf – eenmalige investeringen die zichzelf terugverdienen. Zo voorkomen we dat met de verkoop van NUON de publieke sector helemaal verkwaanseld wordt.

De rijken moeten de crisis betalen. Daar hebben gemeenten niet veel over te zeggen, maar wel kunnen ze met sociale begrotingen de gevolgen van de crisis voor de mensen zo klein mogelijk maken.

Laurens Ivens

EXTERNEN: SNIJDEN WAAR HET VET ZIT

Tekst: Ronald van Raak, SP-Tweede Kamerlid Illustratie Robert de Klerk

De gemeenten moeten de komende jaren fors inleveren. Dat hoeft niet ten koste te gaan van goed sociaal beleid. Overheden moeten eerst eens kijken naar de eigen organisatie. Volgens Ronald van Raak heeft binnen de overheid de afgelopen jaren een explosie van inhuur van externe medewerkers plaatsgevonden terwijl werd gesneden in het eigen personeelsbestand. Hij laat zien hoe Rijk, provincies en gemeenten kunnen snijden in het eigen vet.

2008 werd hier ruim 1,2 miljard euro aan uitgegeven (zie tabel 1), een stijging van 74 procent ten opzichte van 2001 toen het bedrag 0,69 miljard bedroeg. Na lang aandringen van de SP hebben de ministeries openheid van zaken gegeven. Het geld dat wordt uitgegeven aan externe medewerkers is opgelopen tot ruim 13 procent van de totale personeelskosten. Soms is inhuur van externe medewerkers goed, als tijdelijk mensen met bijzondere kennis en kunde nodig zijn, bijvoorbeeld op het gebied van ICT. Veel externen bij de ministeries geven echter juridisch advies en organisatieadvies, of zelfs beleid- en communicatieadvies. Dit zijn zaken die behoren tot de kernactiviteiten van de ministeries en gewoon door ambtenaren moeten worden gedaan. Externen krijgen buitengewoon hoge vergoedingen, tot meer dan 3.500 euro per dag. Steeds vaker zie je dan ook dat specialisten op ministeries ontslag nemen, om zichzelf vervolgens als externe te laten inhuren. Vaak gebeurt dit via een commercieel bureau, dat tot 30 procent van de vergoedingen opstrijkt. Onder druk van de Tweede Kamer

heeft minister Ter Horst op basis van de situatie in 2007 een norm gesteld: geen enkel ministerie mag meer dan 13 procent van de totale personeelskosten besteden aan het inhuren van externe medewerkers. De norm van Ter Horst moet voorkomen dat die inhuur verder uit de hand loopt, maar dat is nog helemaal geen bezuiniging. In tijden van financieel tekort is het niet meer dan logisch dat ministeries daar snijden waar het vet zit. De SP stelt daarom een norm voor van 10 procent. Dat is een heel redelijk percentage, waarmee in ieder geval de exorbitante stijging uit het laatste jaar ongedaan wordt gemaakt. Als we het inhuren van externen bij de ministeries terugdringen van 13 procent naar 10 procent, levert dat een bezuiniging op van 281 miljoen euro.

OOK IN DE PROVINCIES EN GEMEENTEN

De cultuur van inhuur bestaat niet alleen bij de rijksoverheid, maar ook bij provincies en gemeenten. De SP deed in november onderzoek naar de inhuur van externe medewerkers bij de provincies. Daaruit bleek dat de provincies in 2008 gemiddeld 24 procent van de totale personeelskosten uitgaven aan de inhuur van externen (tabel 2). RTL Nieuws heeft in november onderzoek gedaan naar de inhuur van externe medewerkers bij 49 gemeenten waar 39 procent van de mensen woont. Die gaven in 2008 gemiddeld 18,5 procent uit aan de inhuur van externe medewerkers (tabel 3). Ook voor de provincies en gemeenten wil de SP een norm stellen van 10 procent. De cijfers laten zien dat dit percentage heel reëel is: grote gemeenten als Breda, Haarlemmermeer, Leiden, Sneek, Veendam en

Hoeveel gemeenten de komende jaren moeten bezuinigen, dat weten we nog niet. Dat ze fors moeten inleveren, is echter zeker. Ambtenaren van het ministerie van Binnenlandse Zaken spreken van minstens 3 miljard euro. “De gemeenten moeten er wel rekening mee houden dat het nog erger kan worden”, zei staatssecretaris Ank Bijleveld in de Tweede Kamer. Bezuinigen is kiezen. Gemeenten kunnen korten op de Wmo, waardoor zieken de prijs betalen. Gemeenten kunnen ook kiezen voor een hogere ozb, waardoor de lokale lasten stijgen. Veel beter is als overheden eerst naar zichzelf kijken.

MAXIMAAL 10 PROCENT VOOR EXTERNEN

Bij de ministeries heeft in korte tijd een explosie plaatsgevonden van inhuur van externe medewerkers. In

TABEL 3: INHUUR VAN EXTERNE MEDEWERKERS BIJ DE GEMEENTEN.

Steden	Inwoners	Inhuur* 1 x €1.000	Inhuur als Percentage van totale personeelskosten	Extern per inwoner (€)	Totale kosten per inwoner (€)
Dordrecht	118.601	20.000	40,0	169	422
Almere	188.017	37.600	29,0	200	690
Zoetermeer	121.596	18.300	27,3	150	551
Utrecht	306.184	91.159	27,1	298	1101
Den Haag	488.370	97.834	25,3	200	793
Hoogezand-Sappemeer	34.742	4.400	23,3	127	544
Westland	99.768	13.477	23,3	135	581
Meppel	32.368	5.100	22,7	158	695
Zwolle	118.779	19.700	22,2	166	747
Alkmaar	93.880	11.925	21,5	127	591
Tynaarlo	32.316	2.700	20,8	84	402
Rotterdam	589.870	168.000	20,5	285	1388
Haarlem	149.515	13.000	20,3	87	428
Eindhoven	213.911	29.493	19,8	138	698
Gouda	71.176	8.400	19,4	118	610
Enschede	157.325	20.900	19,1	133	696
Tilburg	204.908	20.432	18,3	100	56
Zaanstad	145.087	15.339	18,0	106	588
Arnhem	147.365	19.573	17,9	133	743
Assen	66.857	7.054	17,7	106	596
Alphen-Chaam	9.447	732	17,6	77	440
Emmen	109.472	12.000	17,1	110	639
Amersfoort	144.752	12.000	16,7	83	497
Maastricht	118.715	15.183	16,5	128	777
Ede	107.859	8.700	16,1	81	503
Valkenswaard	30.733	2.266	14,8	74	497
Amsterdam	767.108	77.000	14,7	100	684
Best	28.923	1.791	14,0	62	444
Goes	26.920	2.985	13,4	111	829
Apeldoorn	155.760	12.000	13,2	77	584
Groningen	187.623	21.900	12,7	117	919
Delfzijl	26.632	1.554	12,7	58	460
Goirle	22.793	799	12,5	35	280
Nijmegen	162.900	14.180	12,3	87	708
Delft	96.763	10.000	11,7	103	887
Midden-Drenthe	33.577	1.560	11,1	46	417
Veendam	28.062	1.691	10,9	60	554
Sneek	33.414	2.215	10,8	66	612
Vlissingen	44.622	1.938	10,8	43	402
Breda	173.284	10.600	10,3	61	591
Den Helder	57.439	3.000	10,2	52	513
Bunschoten	19.984	500	10,0	25	250
Haarlemmermeer	142.755	5.380	9,4	38	402
Leiden	117.555	12.257	9,3	104	1126
Aa en Hunze	25.620	744	8,1	29	359
Doetinchem	56.113	1.714	6,9	31	441
Soest	45.763	845	5,6	18	328
Den Bosch	139.629	4.852	5,1	35	681
Sittard-Geleen	95.220	1.835	4,6	19	423
Totaal	6.390.072	866.607	16,2		

* 35 van de 49 onderzochte gemeenten zitten boven de norm van 10 procent. Er zijn in totaal 441 gemeenten.

Bron: RTL en SP

Vlissingen zitten allemaal rond 10 procent. Steden als Den Bosch, Doetinchem, Sittard-Geleen en Soest laten met percentages rond 5 procent zien dat het zelfs nog een stuk minder kan. De grootste verspillers zijn Den Haag (25 procent), Utrecht (27 procent), Zoetermeer (27 procent), Almere (30 procent) en Dordrecht (40 procent). Er blijkt een licht verband te bestaan tussen de grootte van de gemeente en het bedrag dat deze aan externen uitgeeft; los van andere verklarende factoren verklaart de grootte voor ongeveer een derde het bedrag dat aan externen wordt besteed.

Grote gemeenten lijken hier dus iets te makkelijk in.

Bij de provincies geven Flevoland en Zeeland met 10 procent het 'goede voorbeeld' en zijn Zuid-Holland, Noord-Holland en Gelderland de grootste verspillers met meer dan 30 procent.

De commerciële bureaus die externe medewerkers leveren kunnen je haarfijn uitleggen waarom het goed is om externen in dienst te nemen. Zij zouden flexibel en creatief zijn en met de blik van de buitenstaander naar de organisatie kunnen kijken. In de praktijk blijkt een teveel aan externen echter desastreus voor de continuïteit van een organisatie. Externen worden voor een bepaalde periode ingehuurd,

meestal een jaar. Bij vertrek nemen zij alle kennis en kunde mee die zij binnen de organisatie hebben opgedaan. Vaak moeten zij daarom opnieuw worden ingehuurd, voor nog meer geld. Dit leidt ook tot spanningen op de werkvloer. Overheden die te veel externen inhuren worden vaak ook star. De cultuur van inhuur zorgt ervoor dat de organisatie geen mensen meer hoeft op te leiden. Bovendien ontstaat een tweedeling binnen de overheid, tussen mensen die zich verbonden voelen met de publieke sector, en mensen die de overheid vooral zien als een melkkoe.

SNIJDEN WAAR HET VET ZIT

De SP wil dat overheden niet meer dan 10 procent van hun totale personeelskosten besteden aan de inhuur van externe medewerkers. De ministeries geven volgens die norm 281 miljoen euro te veel uit. Ook bij de provincies valt nog veel te verbeteren. Flevoland en Zeeland zitten rond de norm van 10 procent. De tien andere provincies geven 114 miljoen euro te veel uit. Van de 49 onderzochte gemeenten zitten 14 gemeenten rond of onder 10 procent. In de 35 overige gemeenten zou deze norm in totaal ruim 406 miljoen euro opbrengen. Nederland heeft 431 gemeenten. Voor 382 gemeenten is nog onduidelijk hoeveel wordt uitgegeven aan

externe medewerkers. Hetzelfde geldt voor de deelraden in Amsterdam en Rotterdam, de bestuursregio's en de waterschappen.

De SP-norm voor de inhuur van externe medewerkers levert veel geld op, maar een deel van dit geld moet opnieuw worden geïnvesteerd. Het werk dat nu wordt gedaan door externen, zal voortaan moeten worden uitgevoerd door ambtenaren in vaste dienst. Ambtenaren die in ieder geval bij de Rijksoverheid met duizenden tegelijk zijn verdwenen de afgelopen jaren. Nieuwe ambtenaren moeten worden aangetrokken en opgeleid, wat in deze tijd van crisis gemakkelijker is dan in het verleden. Maar zelfs forse lonen voor ambtenaren staan in geen verhouding tot de vergoedingen voor externen. SP'ers kunnen hun provincie en gemeente een plan van afbouw laten opstellen, om de inhuur van externe medewerkers terug te brengen tot maximaal 10 procent. Cijfers over de personeelskosten kun je vinden in het jaarverslag van de gemeente. Vaak staat daarin ook hoeveel geld wordt uitgegeven aan de inhuur van externen. Als dit niet het geval is, kan de afdeling of de raadsfractie deze cijfers opvragen. Daarbij kunnen ook cijfers worden gevraagd over de gemiddelde vergoeding en de hoogste vergoedingen voor externen.

De digitale versie van Spanning op www.sp.nl/nieuws/spanning bevat twee tabellen met gegevens over de inhuur van externe medewerkers bij het Rijk en de provincies.

EXPLOSIË VAN EXTERNEN BIJ DE POLITIE

Niet alleen bij ministeries, provincies en gemeenten heeft een explosie plaatsgevonden van inhuur van externe medewerkers, maar ook in sectoren die volledig door de overheid worden betaald. Zoals het onderwijs, het leger en de politie. Hoe slecht de inhuur van te veel externen kan uitpakken, blijkt wel bij de Voorziening tot samenwerking Politie Nederland (VtsPN). Deze landelijke politieorganisatie verzorgt onder meer de computersystemen van de 26 politiekorpsen. In 2008 bleek na onderzoek van de SP dat 40 procent van de bijna 3.000 medewerkers van deze landelijke politieorganisatie extern werd ingehuurd, waarbij veel meer mensen werden ingehuurd dan was afgesproken en veel hogere vergoedingen werden gegeven dan is toegestaan. De totale kosten waren ruim 77 miljoen euro. In januari bleek na gezamenlijk onderzoek van de SP en NOVA dat 375 externen bij de VtsPN gemiddeld ruim 200.000 euro per jaar kregen, met als uitschieter een externe directeur, die ruim 375.000 euro per jaar opstrijkt.

De inhuur van dure externen is geen zekerheid voor goed werk.

Integendeel: in 'De agent aan het woord', het onderzoek dat de SP samen met 10.000 agenten heeft gedaan, zegt negen op de tien agenten niet uit de voeten te kunnen met de computersystemen van de VtsPN. Agenten klagen dat bij deze landelijke politieorganisatie te veel managers van buiten werken en te weinig mensen met 'blauw' bloed. In januari barstte de bom, toen in acht korpsen in de provincies Groningen, Friesland, Drenthe, Overijssel en Gelderland de computersystemen vastliepen. De verantwoordelijke korpschef in IJsselland verklaarde dat de computerproblemen 'catastrofale vormen' hebben aangenomen en 'de slagader' van de politie raken. Zelfs noodnummer 112 raakte enige tijd uit de lucht, waardoor mensen in nood aan hun lot werden overgelaten. In een spoeddebat, dat op initiatief van de SP werd gehouden, beloofde de minister orde op zaken te stellen en het aantal externen bij de VtsPN snel te verminderen. Dat plan van afbouw levert veel geld op, dat opnieuw in de politie kan worden geïnvesteerd.

IJSLAND, HET NEOLIBERALE ‘SUCCES’

Tekst: Arnold Merkies, medewerker financiën Tweede Kamerfractie

“De financiële markten in IJsland bloeien en de toegang tot kapitaal is sterk verbeterd. Een groot deel van de verantwoordelijkheid hiervoor ligt bij het beleid van de regering. Beperkingen op de werking van de financiële markten zijn opgeheven, commerciële banken zijn geprivatiseerd en de sector is opengesteld voor de internationale kapitaalmarkt. Dit programma van liberalisering is een bewonderenswaardig succes en dient te worden voortgezet.”

Dit schreef de OESO, de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling over IJsland in 2006. SP-Kamerlid Ewout Irrgang citeerde deze woorden afgelopen jaar tijdens de Algemene Financiële Beschouwingen. De woorden zijn tekenend voor de blindheid van economen en beleidsmakers in de periode voor de kredietcrisis. IJsland was het neoliberale voorbeeld hoe een land bestuurd moest worden. De afloop kennen we, maar hoe heeft het allemaal zo ver kunnen komen? Daar wordt eigenlijk nauwelijks bij stilgestaan.

Enkele jaren geleden was IJsland een van 's werelds rijkste landen. Door neoliberale belangenorganisaties werd het daarom vaak genoemd als een illustratie van hun gelijk. In 2004 nodigt het American Enterprise Institute, een neoliberale Amerikaanse denktank, premier Oddsson van IJsland uit. Hij is dan al sinds 1991 aan de macht. In zijn speech steekt hij zijn bewondering voor het neoliberalisme niet onder stoelen of banken. Hij is er stellig van overtuigd dat de markt altijd met betere oplossingen komt dan de overheid en daarom heeft hij geprobeerd zoveel mogelijk te privatiseren. Hij doet het publiek zijn strategie uit de doeken en wijst op het belang van de volgorde van de privatiseringen. Hij wist vantevoren dat er veel verzet zou zijn geweest

wanneer hij meteen was begonnen met het privatiseren van de banken, dus die kwamen later pas aan de beurt. De verkoop van staatsbedrijven bracht extra geld in het laatje voor de overheid. Het geld dat werd verdiend met deze verkoop werd gelijk weggegeven door enorme belastingverlagingen voor het bedrijfsleven. De winstbelasting werd in 10 jaar verlaagd van 50 naar 18 procent. Belastingen op kapitaal werden afgeschaft. Trots vertelt Oddsson voor het American Enterprise Institute dat hij het geluk heeft gehad om lang genoeg als premier te mogen aanblijven om de vruchten van zijn beleid te kunnen plukken. Dat beleid was gestoeld op zoveel mogelijk marktwerking met een minimale overheid, want dat is volgens hem de beste garantie voor het welzijn van iedereen op de lange termijn. Hij eindigt zijn betoog met een eerbetoon aan Reagan, “voor wiens werk in naam van de vrijheid we allen dankbaar mogen zijn”. Er is nog een man waar de IJslandse premier met veel ontzag over spreekt: Milton Friedman, de vader van het neoliberale gedachtegoed. Hij is een inspiratiebron voor Oddsson en voor het gevoerde beleid. Friedman kwam in 1994 naar IJsland en de IJslanders vroegen hem wat zijn oplossing was voor de terugvallende inkomsten uit visserij. Friedman gaf als antwoord: “*The solution is freedom.*” Als zeer begenadigd spreker maakte hij de IJslanders warm voor zijn ideeën over de markt die zoveel mogelijk door de overheid met rust moest worden gelaten.

HET GROTE VOORBEELD

Het ‘succes’ van IJsland wordt ook bejubeld door het Cato Institute, een Amerikaanse libertarische denktank. “*Reforms have made Iceland a Nordic Tiger*” koppen ze in hun eigen bulletin, waarin ze IJsland ook prijzen voor het invoeren van een *flat tax*

(een systeem waarbij slechts één belastingtarief bestaat – red.). Johan Norberg, lid van het Cato Institute en schrijver van het boek *Leve de globalisering*, wijst op IJsland in een reactie op het anti-neoliberale boek *De Shockdoctrine* van Naomi Klein. Norberg beschuldigt Klein ervan selectief te zijn bij het uitkiezen van landen waar het neoliberalisme niet heeft gewerkt. Waarom heeft ze het niet over de in rap tempo geliberaliseerde landen als IJsland, Ierland en Estland, vraagt hij zich af. Achteraf gezien een pijnlijke keuze van Norberg, want juist deze landen horen tot de zwaarst getroffen door de kredietcrisis.

De neoliberale denktanks en lobbyclubs laten nu weinig van zich horen over IJsland. Dat is wel eens anders geweest. Zo werd er in 2001 een conferentie georganiseerd in Reykjavik, getiteld ‘*Tax competition: an opportunity for Iceland?*’ (‘Concurrentie op belasting: een kans voor IJsland?’ – red.). Alle neoliberale denktanks/lobbyclubs zijn aanwezig. Ook de zogeheten *taxplanners* – bedrijven die helpen met belastingontwijking – zijn massaal van de partij. Premier Oddsson is in hoogsteigen persoon aanwezig, maar ook alle anderen die er op overheidsniveau iets toe doen, zoals de minister van Handel, de president van de centrale bank en de voorzitter van de Kamer van Koophandel. De bijeenkomst wordt gesponsord door Landsbanki, de bank die een paar jaar later Icesave opricht.

Belangrijkste spreker is Michael Walker, oprichter en voorzitter van het invloedrijke Fraser Institute. Samen met Friedman organiseert hij conferenties over ‘*economic freedom*’. Uit dat initiatief komt de ‘*Economic Freedom of the World index*’ voort, een cijfer dat jaarlijks wordt toegekend aan alle landen en aangeeft hoe liberaal ze zijn. Dankzij deregulering, liberalisering en privatiseringen klimt

IJsland op van de 67ste plaats in 1980 naar de tiende plaats in 2003. Ook aanwezig is de neoliberale econoom Gissurarson. Hij is een persoonlijke vriend van de premier en heeft als man achter de schermen veel invloed op het beleid. Ook hij is onder de indruk van Friedman en Hayek. Hayek, de Oostenrijkse econoom en politiek filosoof, heeft net als Friedman een Nobelprijs gewonnen en is net zo'n groot voorvechter van het vrijemarktkapitalisme. Ook hij heeft veel bewonderaars (in Nederland bijvoorbeeld Mark Rutte) en ook hij brengt begin jaren tachtig een bezoek aan IJsland, waar hij Gissurarson persoonlijk ontmoet. In 2002 schrijft Gissurarson een boek, getiteld *How Can Iceland Become the Richest Country in the World?* Hij ziet voor IJsland een rol weggelegd als internationaal financieel centrum. Landen waaraan hij een voorbeeld neemt zijn de Kanaaleilanden, Luxemburg en Ierland. Stuk voor stuk landen die hun beleid baseren op het principe: zo min mogelijk belasting en zo min mogelijk regels voor het bedrijfsleven. Luxemburg en Ierland worden ook vaak aangehaald als voorbeeldlanden door het Holland Financial Centre, een lobbyclub van de financiële sector en de overheid.

MINDER REGELS, MINDER BELASTINGEN

Onder invloed van de enorme lobby van de financiële sector en onder aanvoering van leiders als Reagan en Thatcher zijn er in de jaren tachtig en negentig steeds meer grenzen weggevallen voor het internationale kapitaalverkeer. Bedrijven konden zo makkelijker de regels en belastingen in het ene land ontvluchten door te opereren vanuit andere landen. Een land als IJsland profiteerde aanvallend van de toestroom van kapitaal. Er werd niet bij stilgestaan dat dit kapitaal net zo makkelijk weer kon verdwijnen als het gekomen was, aangezien de organisaties die achter dit vluchtige kapitaal zitten voortdurend op zoek zijn naar het nieuwe afvoerputje waar nog minder regels gelden en nog minder belasting wordt geheven. Door de lage belastingen en de uitverkoop van overheidsbedrijven werd de IJslandse overheid steeds

verder uitgehold en was ze steeds minder in staat een buffer te vormen voor slechtere tijden. Eerst leek het nog goed te gaan, omdat de internationale financiële sector groeide als kool. Bovendien pakte IJsland een deel van de belastinginkomsten van andere landen af, door bedrijven te lokken met een lage winstbelasting. Daarvoor hoeft een bedrijf overigens niet zijn hele productie te verplaatsen. Verplaatsing van het management is meestal voldoende.

Omdat andere landen ook steeds hun winstbelasting verlaagden, probeerde IJsland de andere landen voortdurend voor te zijn met nog verdere verlagingen. Het resultaat van deze *race to the bottom* was een overheid die te klein was geworden om de groei van de financiële sector bij te houden. De banken werden steeds groter en konden bij een faillissement niet meer worden gered door de overheid. In 2008 blijkt dat ook inderdaad het geval te zijn. De drie grote IJslandse banken Kaupthing, Glitnir en Landsbanki komen in de problemen; overladen met schulden sleuren ze de overheid in hun val mee.

Landsbanki was tot 1998 nog volledig in handen van de IJslandse overheid. In 5 jaar tijd is de bank stapsgewijs verkocht. Een groot deel van de aandelen kwam in handen van de miljardair Björgólfur Gudmundsson, de op één na rijkste man van IJsland, lid van de Independence Party van premier Oddsson en een goede bekende van de regering. Zijn verleden is overigens niet smetteloos. In 1986 werd hij gearresteerd voor boekhoudfraude bij zijn scheepvaartmaatschappij. De aanklacht telde maar liefst 450 strafbare feiten, van verduistering tot fraude, maar uiteindelijk werd hij slechts aan vijf daarvan schuldig bevonden. Als voetballiefhebber was hij eigenaar en voorzitter van de Engelse Premier League voetbalclub West Ham United FC. Een andere grote investeerder in Landsbanki was zijn zoon Björgólfur Thor Björgólfsson, met een geschat vermogen van 3,5 miljard euro de rijkste man van IJsland. In de lijst van Forbes van de rijksten der aarden stond hij in 2007 op plaats 249. Zijn vader is het financieel een stuk slechter vergaan. In de zomer van 2009 is hij failliet verklaard.

TOEZICHTCONCURRENTIE

Onder leiding van vader Björgólfur Gudmundsson is Landsbanki in 2006 het Icesave-avontuur aangegaan. De bank, waar je via internet kon sparen, werd eerst actief in Engeland en vanaf 2008 in Nederland. Omdat het om een bijkantoor ging, mocht De Nederlandsche Bank (DNB) de bankvergunning vanwege Europese regels niet weigeren. Icesave bood een hoge rente op haar spaarrekening, maar had daar een plausibele verklaring voor. In tegenstelling tot de gevestigde banken had Icesave namelijk geen dure bankkantoren. In tijden waarin er in de bladen werd geadverteerd voor fondsen met een rendement van soms wel 20 of 30 procent leek een spaarrekening met een rente van 5,5 procent een veilige keuze. Bovendien hadden de meeste mensen begin 2008 nog een heilig vertrouwen in DNB en die had zich niet negatief uitgelaten over IJsland of over Icesave. Het handelen van DNB en de rol van Wellink wordt onderzocht door de commissie-De Wit. Er ligt al een eerder onderzoek van de hoogleraren De Moor-Van Vugt en Du Perron. Daaruit komt het beeld naar voren dat Wellink wel erg procedureel heeft gehandeld. Ook uit latere uitlatingen van Du Perron komt naar voren dat Wellink wel degelijk meer speelruimte had. Maar tegelijkertijd wijzen de wetenschappers op het probleem dat het toezicht op Icesave viel onder IJsland.

De vraag die natuurlijk rest is waarom Nederland heeft ingestemd met Europese regels waardoor we worden verplicht het toezicht uit handen te geven. We mochten niet meer onze eigen spaarders beschermen, omdat IJsland dat wel zou doen. We moesten er maar op vertrouwen dat de IJslandse toezichthouder daar wel over zou waken, terwijl DNB geen flauw idee had of die zijn werk wel goed uitvoerde. IJsland, dat al sinds jaar en dag geleid werd door de liberale Independence Party, stond nu niet bepaald bekend om strenge regels en toezicht. Die werkten immers maar 'marktverstrend'.

Voor het ontstaan van de Europese regels moeten we terug naar 1989. Uit dat jaar stamt de tweede bankenrichtlijn, waarin het principe van 'home

country control wordt geïntroduceerd. Dat wil zeggen dat toezicht plaats vindt in het land waar het hoofdkantoor zich bevindt. Banken kunnen een bijkantoor beginnen in een ander land, dat er dan geen toezicht op mag houden, omdat ze erop moet vertrouwen dat dit al goed wordt gedaan in het land van oorsprong. De Europese financiële markt is in de loop van de tijd steeds meer op dit principe gebaseerd. Het gaf financiële instellingen de mogelijkheid om zich te vestigen in het land waar de regels en het toezicht het minst voorstelden en van daaruit in andere landen te opereren. Toezichtconcurrentie deed zijn intrede. Landen probeerden hun land aantrekkelijk te houden voor de financiële sector door de regels en het toezicht minder streng te maken. In een debat eind 1989 over liberalisatie van de financiële dienstverlening in Europa beschreef minister Ruding die concurrentie als een voordeel, omdat er een “harmoniserende werking” van uitging.

PIRAMIDESPEL

Vanaf 1992 kunnen ook banken in enkele landen buiten de Europese Gemeenschap gebruik maken van het zogeheten ‘Europees paspoort’. Dit betekent dat je als bank niet in een Europees land geweigerd mag worden, wanneer je in je eigen land al een bankvergunning hebt gekregen. IJsland viel onder die regeling en zo werd de mogelijkheid geschapen dat een IJslandse bank in Nederland een bijkantoor kon openen, zonder dat wij daar toezicht op mochten houden. De spaarders zouden onder het IJslandse Depositogarantiestelsel vallen. Overigens waren de banken in IJsland op dat moment nog in overheidshanden. In de Tweede Kamer werden wel kritische vragen gesteld zoals: “Zou het niet mogelijk zijn dat een andere toezichthouder niet zo streng is als DNB?” Wim Kok, die Ruding was opgevolgd, antwoordde: “Het is mijn verwachting dat, wanneer een dergelijke situatie zich zal voordoen, De Nederlandsche Bank en haar collega-toezichthouder gepaste stappen zullen ondernemen. Ik kan mij niet voorstellen dat een andere toezichthouder een waarschuwing van De Nederlandsche Bank zal negeren.”

Ook was niet iedereen er gerust op dat landen niet tegen elkaar zouden gaan opboksen met steeds slechter toezicht. Kok verdedigde het principe van ‘home country control’ en stelde de Tweede Kamer gerust met de woorden: “Een hierop gebaseerde toezichtsarbitrage is dus vooralsnog niet te verwachten.”

Waar hij dat inzicht op baseerde is onduidelijk, maar het was een ernstige misvatting, want die concurrentie met steeds slechter toezicht kwam er na verloop van tijd wel. Zijn uitspraken staan dan ook in schril contrast met de uitkomsten van het eerder genoemde onderzoek naar Icesave door De Moor-Van Vugt en Du Perron, dat het principe van ‘home country control’ aanwijst als de hoofdschuldige.

Het begrip ‘home country control’ klinkt alsof je in je eigen land toezicht houdt, maar ‘home’ slaat niet op het huis van de consument, maar op de hoofdkantoren van de financiële instellingen. Het ontnemt een land juist de mogelijkheden de eigen consumenten te beschermen. Dit fenomeen is voor de lobby van de financiële sector, die bemoeienis van de overheid zoveel mogelijk probeerde te beperken, een van de grootste successen geweest. Ze konden bij wijze van spreken achterover leunen en de toezichtconcurrentie het werk laten doen. ‘Home country control’ werd via Europese richtlijnen ook elders in de financiële sector ingevoerd, zoals voor beleggingsinstellingen, verzekeraars en beurzen. Wellink zegt nu dat hij niet anders kon handelen omdat hij gebonden was aan die Europese regels – regels waar hij zelf overigens nooit enige kritiek op heeft geuit.

Nu het fiasco met Icesave heeft aangetoond dat het systeem van toezicht niet deugt, zou je zeggen dat politici af willen van ‘home country control’, maar niets is minder waar. Ook Bos blijft er aan vasthouden. Via de Europese weg wordt landen het recht ontnomen strengere regels op te leggen aan alle financiële instellingen, dus ook aan de banken en verzekeraars die vanuit het buitenland actief zijn. Toezichthouders die op de naleving moeten toezien, voelen zich nu vooral verbonden met de instellingen die ze controleren en

niet zozeer met de mensen die ze in bescherming moeten nemen. Daar zijn ze door de Europese ontwikkelingen steeds verder vanaf komen te staan.

WAT WIST DNB EIGENLIJK VAN DE IJSLANDERS?

In de publieke discussie wordt vooral gekeken naar de periode vlak voor het faillissement van Icesave. Maar kon DNB niet in een veel vroeger stadium aan zien komen welke kant IJsland uitging? Het toelaten van risicovol gedrag van banken paste in het beleid van een overheid die zo min mogelijk wilde ingrijpen en de markt zoveel mogelijk zelf z’n werk wilde laten doen. De financiële sector profiteerde eerst mee van de wereldwijde speculatieve bubbel, maar stortte nog harder in toen in 2008 de bubbel werd doorgeprikt. IJsland werd uiteindelijk slachtoffer van het ineenstorten van een groot piramidespel dat het zelf hielp opbouwen. Maar ook Nederlanders werden er de dupe van, doordat de Nederlandse regering indertijd heeft gekozen voor een toezichtstelsel dat haar burgers afhankelijk maakte van het gokgedrag van buitenlandse instellingen.

Op 6 maart vond een referendum plaats over de weigering van president Grimsson om in te stemmen met de terugbetalingsregeling aan Nederland en Engeland. Voor Nederland gaat het om 1,3 miljard euro. Van de IJslandse bevolking voelt ruim 90 procent niets voor terugbetaling.

SP-Tweede Kamerlid Ewout Irrgang reageert hierop als volgt:

“Als SP’er begrijp ik de woede van de IJslanders over de banken heel goed. Tegelijkertijd heeft Nederland aan IJsland een lening van 1,3 miljard euro verstrekt, die zal moeten worden terugbetaald. Demissionair minister De Jager mag wel enige coulance betrachten bij de rente die in rekening wordt gebracht, we hoeven er niet aan te verdienen.”

DE ONTHULLINGEN VAN DE COMMISSIE-DAVIDS

Tekst: Karel Koster

Eind februari viel de regering-Balkenende IV. Formeel vanwege een conflict tussen PvdA en CDA over voortzetting van de Nederlandse militaire aanwezigheid in Uruzgan, maar het felle debat over het rapport van de commissie-Davids speelde zeker een rol. Dit onderzoek werd pas begin 2009 in gang gezet, zes jaar na de invasie van Irak door de VS en haar bondgenoten en nadat velen daar al lange tijd tevergeefs op hadden aangedrongen.

Het rapport van de commissie-Davids, over de Nederlandse ondersteuning van de oorlog tegen Irak in 2003, was niet het eerste in zijn soort. Eerder verschenen al rapporten van het Amerikaanse Congres en de Britse, Australische en Deense regeringen en parlementen. In al deze rapporten werden de oorlogvoerende regeringen bekritiseerd. Daarbij ging het om een zaak die van levensgroot belang is: of en hoe is besloten tot een oorlog die meer dan honderdduizend mensen het leven kostte. In die rapporten kwamen vier zaken aan de orde: de legaliteit van de oorlog, de rol van de inlichtingendiensten, het misleiden van de publieke opinie en het parlement, en ten vierde de voorbereidingen voor de oorlog.

Op de achtergrond, maar soms openlijk, stelden die rapporten een cruciale vraag: Was er al jaren van tevoren besloten om Irak aan te vallen? Was er dus sprake van een illegale aanvalsoorlog? Of lieten de slechte inlichtingen over massavernietigingswapens de politieke leiders geen andere keus dan een besluit tot oorlog? Die inlichtingen kwamen deels uit onbetrouwbare bronnen, zoals kwaadwillende of incompetent inlichtingendiensten en andere overheidsdienaren, die willens en wetens leugens doorspeelden. Davids is uniek doordat zijn commissie bij een van de meest gevoelige zaken, het juridisch mandaat, tot een vernietigende conclusie komt: de oorlog was illegaal, er was sprake van een 'onvolledig juridisch mandaat'. De commissie trok nog 48 conclusies, sommige ontlastend, maar vele schadelijk voor de regering. Deze reageerde met een brief aan de Kamer die vervolgens onderwerp werd van een intens Kamerdebat, dat uitmondde in een motie van wantrouwen die het niet haalde. Dat was onterecht, omdat de kritiek van de commissie-Davids overeind bleef. Die kritiek was in sommige opzichten zelfs onvolledig.

VOLKENRECHTELIJK MANDAAT

Het rapport antwoordt ondubbelzinnig nee op de vraag of de inval van Irak legaal was:

20. De door de Nederlandse regering veelvuldig herhaalde opvatting dat 'een tweede resolutie politiek zeer wenselijk, maar juridisch niet noodzakelijk' was, viel niet goed te verdedigen. Resolutie 1441 kon,

blijkens haar bewoordingen en strekking, niet als een zodanige tweede resolutie dienen. Daarmee ontbeerde de militaire actie een adequaat volkenrechtelijk mandaat.

Die laatste frase is misleidend vanwege het woord 'adequaat'. Relevant was immers alleen het al dan niet bestaan van een mandaat, zonder kwalificatie. Door verschillende soorten mandaat te introduceren, kon de regering aan het volkerenrecht een eigen interpretatie geven en, indien nodig, een aanvalsoorlog legitimeren.

Helaas nam de commissie-Davids deze terminologie over. Ze verweet de regering de inadequaatheid van het mandaat, niet het ontbreken daarvan. Toen het concept in de praktijk werd gebracht tijdens de aanloop naar de oorlog lag de juridische afdeling van het ministerie van Buitenlandse Zaken dwars. Toen, vóór de oorlog, had ze het over een 'flinterdunne' rechtsbasis. In een memo van ná de oorlog bestreed ze de bewering van de regering dat er geen tweede resolutie van de Veiligheidsraad nodig was. Als oplossing stelde de commissie-Davids in conclusie nr. 22 voor om de organisatiestructuur van het departement te verbeteren – een suggestie die door de regering werd overgenomen met het voorstel om een volkenrechtelijk adviseur te installeren. Het lijkt echter zeer onwaarschijnlijk dat de ideeën van de (volgens de Commissie) sterk Atlantisch georiënteerde ambtenaren zullen veranderen door de aanwezigheid van zo'n adviseur.

INLICHTINGEN-VERWERKING

Er was nog een bijzonder ernstige kwestie: de rol die de inlichtingen over massavernietigingswapens in Irak speelden in de aanloop naar de oorlog. Inlichtingen van buitenlandse inlichtingendiensten en rapporten van de VN-inspecteurs die vanaf december 2002 ter plekke waren. Vooral van de inspectieorganisaties UNAMOVIC (*United Nations Monitoring, Verification and Inspection Commission*) en de IAEA (*International Atomic Energy Agency*). Of er geheime en valse data zijn doorgespeeld kon Davids niet ontdekken. Toch bleek uit onderzoeken in de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk dat de steun daar voor het oorlogsbeleid gebaseerd was op valse of verdraaide inlichtingen. Deze conclusies zijn deels meegenomen in de analyses van de MIVD (Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst) en de AIVD (Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst).

De rapporten van de wapeninspecteurs hebben een belangrijke rol gespeeld in de legitimatie van het Nederlandse beleid, want de regering beweerde dat er sprake was van niet-naleving door Irak van de VN-Veiligheidsraad-resoluties over het ontmantelen van het massavernietigingswapens-complex. Rapporten over die wapens waren dus beslissend voor de legitimatie van het beleid, ook als dat beleid eigenlijk werd voortgedreven door andere motieven,

zoals Atlantische loyaliteit. Hierover stelde Davids het volgende vast:

29. De gehele periode overziend heeft zowel de MIVD als de AIVD zich terughoudender opgesteld over de dreiging die uitging van het massavernietigingswapens-programma van Irak dan de bewindspersonen deden in de communicatie met de Tweede Kamer.

Het Davids-rapport schetst hoe de inlichtingendiensten de informatie verwerkten. Daarbij valt op dat ze naar eigen inzicht de data bewerkten. Er waren ook verschillen tussen de AIVD en MIVD. Ze namen verschillende posities in de informatieverwerking in en bedienden deels verschillende ambtenaren, deels dezelfde. Dat heeft ongetwijfeld te maken met hun recente geschiedenis: in de Koude Oorlog was de voorloper van de AIVD gericht op het binnenland, de MIVD op externe militaire bedreigingen. De AIVD valt onder Binnenlandse Zaken en MIVD onder Defensie.

De rapporten van UNMOVIC en de IAEA werden in de periode december 2002 tot maart 2003 vaak samengevat en geëvalueerd door MIVD en AIVD, ook op basis van andere informatie. Deze samenvattingen gingen eerst naar de ministeries en samenwerkingsorganen zoals de CVIN (Comité Verenigde Inlichtingendiensten Nederland). Pas daarna werd de informatie verwerkt in Kamerbrieven, die de basis vormden voor de Kamerdebatten. Uit het Davids-rapport blijkt dat de informatie die de Kamer uiteindelijk bereikte op cruciale punten afweek van de oorspronkelijke rapporten van de inspecteurs en van de analyse van de inlichtingendiensten.

Dit betekent dat op verschillende punten in de verwerkingsketen manipulatie van de rapporten mogelijk was, ook door de diensten zelf. Daarbij valt op dat tot eind 2002 de MIVD, voor zover bekend, een gebalanceerder beeld gaf dan de AIVD.

MILITAIRE STEUN

Over eventuele Nederlandse militaire steun aan de invasie was veel te doen. Onderzoeksjournalisten van het radioprogramma Argos legden contact met militairen die zeiden betrokken te zijn geweest bij commando-acties en luchtmacht-inzet in Noord-Irak, terwijl RTL Nieuws zelfs een uitspraak aan de toenmalige staatssecretaris van Defensie Van der Knaap ontfoetselde over marinehulp aan Amerikaanse inlichtingen-operaties in de Golf. Over dit alles schrijft Davids:

39. Het onderzoek van de Commissie heeft geen bewijs opgeleverd voor de te harer kennis gekomen beweringen dat Nederland een actieve militaire bijdrage zou hebben geleverd aan (de voorbereiding van) de inval in Irak.

Toch houden de betrokken journalisten vast aan de betrouwbaarheid van hun bronnen. Volgens hen had Davids deze bronnen moeten ondervragen, maar de commissie weigerde dit omdat ze 'niet in staat was om te controleren of het bronnen materiaal op rechtmatige wijze was verkregen.' Deze redenering lijkt niet ter zake, gezien het grote belang van de kwestie. Bovendien werden geen getuigenissen gevraagd van militair personeel met een lagere rang dat misschien betrokken was bij een geheime operatie, bijvoorbeeld matrozen aan boord van een Walrus-onderzeeër betrokken bij af luisteroperaties. De commissie maakt veel gewag van haar toegang tot alle bronnen, maar was hierin afhankelijk van de medewerking van ambtenaren van Defensie en Buitenlandse Zaken. Daarom vroeg SP-Kamerlid Van

Bommel aan commissielid Fasseur naar 'de procedure die de regering hanteert met betrekking tot geheime operaties.' Hij kreeg geen antwoord. Ook defensiedeskundige Ko Colijn stelde enkele conclusies van de commissie over de Nederlandse marine-operaties in de Golf ter discussie. Volgens hem was de inzet van marine-eenheden in de Golf ter ondersteuning van de aanval, in internationale wateren, wel goed mogelijk.

Onomstreden was echter de militaire hulp die Nederland verleende aan de VS in het vervoeren en opladen van Amerikaanse eenheden gelegerd in Duitsland en op weg naar het front. Deze steun, in het kader van het bilaterale Host Nation-verdrag, wordt merkwaardig mild bejegend door Davids:

"Formeel waren regelingen over de doorvoer van Amerikaans materieel en militairen alleen van toepassing in NAVO-verband. Er bestond in het geval van doorvoer richting Irak geen concrete juridische verplichting om mee te werken. Het paste echter in de geest van de militaire alliantie om positief te reageren op het verzoek van een bondgenoot die in Europa materieel had opgeslagen en personeel gestationeerd, mede om Nederland te beschermen."

Het lijkt alsof er ook in de onderzoekscommissie nog sterke Atlantische loyaliteiten bestonden.

DE ATLANTISCHE REFLEX

Als er een rode draad is die door het rapport heen loopt, dan is het wel de 'Atlantische reflex'. Zo muntte de 'brainstormsessie' op 9 augustus 2002 (waar het Irak-beleid werd vastgelegd door ambtenaren van Buitenlandse Zaken en minister De Hoop Scheffer) volgens Davids uit in 'een zekere achteloosheid'. In een recent interview met de Volkskrant bestrijdt De Hoop Scheffer dat er sprake was van nieuw beleid: 'De commissie schetst het beeld dat op die sessie nieuw beleid is vastgesteld. Vervolgens suggereren ze één rechte lijn van die bijeenkomst naar het besluit om politieke steun te geven aan de inval in 2003. Dat is nogal karikaturaal.' Daarin heeft hij ongetwijfeld gelijk. Cruciaal was dat de Amerikaanse bondgenoot om steun vroeg en dat was afdoende om de juridische bezwaren aan de kant te schuiven.

De meerderheid van de bevolking was tegen de oorlog. Er was geen volkenrechtelijk mandaat, inlichtingen over Iraakse massavernietigingswapens werden gemanipuleerd, mogelijk werd er stiekem militaire steun verleend. Over dit alles werd de Kamer onvolledig en onjuist geïnformeerd, met als klapstuk de krampachtige poging om elk onderzoek naar de gang van zaken te blokkeren of te vertragen. Een blokkade die begon met het regeerakkoord tussen CDA en PvdA, waarin het doofpotbeleid werd vastgelegd. Aan dat beleid werd vastgehouden totdat het door het werk van onderzoeksjournalisten, actievoerders en de Eerste Kamer doorbroken werd in januari 2009. Toen moest premier Balkenende akkoord gaan met de instelling van de commissie-Davids, die op 12 januari jl. haar rapport presenteerde.

De digitale versie van Spanning op www.sp.nl/nieuws/spanning bevat voetnoten bij dit artikel.

**BESTEK
81
MOET
VAN DE
BAAN**

ZATERDAG

23

JUNI

AMSTERDAM

**14.30
UUR**

DAM

LANDELIJKE

MANIFESTATIE

VOORAF 13 UUR MUSEUMPLEIN

DEMONSTRATIE

INITIATIEFGROEP 'BESTEK '81 MOET VAN DE BAAN'
GELDERSEKADE 101 AMSTERDAM tel 020-226815
postgiro 2674730 L.v.v. W.Schoutendorp o.v.v. 'BESTEK '81 MOET VAN DE BAAN'

STRIJD TEGEN BEZUINIGINGEN IS VAN ALLE TIJDEN

Tekst: Sjaak van der Velden

Bezuinigingen zijn van alle tijden. Als het goed gaat met de economie willen rechtse economen en politici bezuinigen omdat het anders slecht zal gaan. Als het slecht gaat dan willen ze dat de broekriem nog een gaatje strakker wordt aangetrokken om het weer beter te laten worden. Zodat ze weer kunnen zeggen dat... enzovoorts. Vooral tijdens een economische crisis grijpen de bezuinigers hun kans, hoewel juist zij vaak aan de wieg hebben gestaan van die crisis. Natuurlijk zijn crises een logisch onderdeel van de kapitalistische productiewijze en kunnen we individuen niet echt de schuld geven. Maar goed, van dat kapitalisme zijn diezelfde pleitbezorgers van bezuinigingen grote voorstanders. In de jaren dertig van de vorige eeuw wilde de regering-Colijn fors bezuinigen en nu laat de gevallen regering van zijn geestverwant Balkenende een pakket bezuinigingen uitwerken. Opvallend trouwens dat ze het woord bezuinigen meestal vermijden. Colijn noemde het 'aanpassen', Balkenende praat over 'heroverwegen'. Van Agt, de CDA-regeringsleider die in 1978 aan het bezuinigen sloeg, noemde zijn operatie een 'ombuiging'. In mei 1978 opende de CDA-VVD-regering de aanval op de ambtenaren; die moesten 'inleveren'. Stakingen en demonstraties hielden Van Agt niet tegen, wat de weg vrij maakte voor nog meer bezuinigingen. Eind juni kwam hij met Bestek '81, een 'ombuigings-operatie' van ongeken-

de omvang: 10 miljard gulden. Van die tien miljard moest 65 procent worden opgebracht door de ambtenaren, de gezondheidszorg en de sociale zekerheid (een daling van de sociale uitkeringen met 3 procent). De rest van het geld zou elders in de rijksbegroting worden gevonden. Doel van Bestek '81 was: een maximaal financieringstekort van 5 procent van het nationaal inkomen in 1981, stabilisatie van de lastendruk en vermindering van de arbeidsinkomensquote met 1 procent per jaar en het terugdringen van de werkloosheid. Al op de dag dat het plan openbaar werd gemaakt, stonden de eerste demonstranten bij de minister van Sociale Zaken op de stoep. Er zouden nog ettelijke demonstraties en stakingen volgen. De roerige jaren zestig en zeventig liepen weliswaar ten einde, maar de mensen waren het strijden nog niet verleerd. Mensen waren nog niet murw gebeukt door de neoliberale mantra dat het geen zin had om samen dingen aan te pakken maar dat je beter alles als individu kon doen. Er heerste nog strijdwil.

In het najaar van 1978 vonden tientallen acties plaats van vooral werklozen en jongeren die protesteerden tegen de oplopende jeugdwerkloosheid. Ook waren er enkele kleine ambtenarenacties uit protest tegen de aangekondigde loondaling. 1979 werd het hoogtepunt in de strijd tegen de regeringsplannen. Nadat economen nog meer doemscenario's over de bevolking hadden uitgestort, grepen Van Agt en Wiegel hun kans om aanvullingen op Bestek '81 te presenteren. Weer kwamen ze met een mooie naam: 'volumebeleid'. Hierin nam de regering zich voor om

de toegang tot de sociale zekerheid zoals de WAO moeilijker te maken.

De maat was nu echt vol. Ook de vakbeweging, die aanvankelijk niet erg warm liep voor de protesten, kwam in beweging. Op 19 juni 1979 demonstreerden 50.000 vakbondsleden in Utrecht en legden enkele tienduizenden het werk korte of lange tijd neer. De vanuit de CPN opgerichte actiegroep 'Bestek '81 moet van de baan' riep op tot een demonstratie in de hoofdstad op 23 juni. Daar kwamen ongeveer 65.000 mensen samen uit protest tegen de plannen nadat de nacht ervoor in de 'Nacht tegen Van Agt' diverse muzikanten hadden opgetreden in het Amsterdamse Bos.

De regeringsplannen werden op kleine punten aangepast, maar vooral het verzaken van de zogenaamde sociale vleugel van het CDA voorkwam meer aanpassingen. Met Bestek '81 begon de grote ontmanteling van de verzorgingsstaat die Lubbers en Kok later uitvoerden. En dat allemaal na een historische verkiezingsoverwinning van Den Uyl in 1977, die echter door het CDA buiten de regering werd gehouden. De strijdwil van de bevolking werd stukje bij beetje gebroken; de neoliberale agenda kon worden uitgevoerd. Inmiddels is de glans van die agenda er wel af door de economische crisis. Honderdduizend mensen voerden in 1979 actie tegen een bezuiniging van 10 miljard gulden, hoeveel zullen er nu in beweging komen tegen een bezuiniging van 35 miljard euro?

HET RIJKE ROOIE LEVEN

DEEL 54

Het terugtreden van Agnes Kant als fractievoorzitter en politiek leider van de SP leidde tot veel reacties. Heel veel mensen lieten weten hoe erg ze het vonden dat Agnes niet verder kon omdat ze het beter vond haar plaats aan een ander af te staan.

De reacties kwamen bij lange na niet allemaal van SP-stemmers, zoals bleek uit de ingezonden brieven in de krant en reacties op de radio en het internet. Ze kwamen van mensen die meeleefden met iemand van wie iedereen wist hoezeer zij in al haar politieke werk meegeleefd heeft met mensen die dat nodig hadden. Ouderen die goede zorg ontberen. Mensen met een handicap, die graag willen meedoen maar dat door allerlei bureaucratische barrières moeilijk kunnen. Migrantenvrouwen, die hard werken en willen meetellen maar door brutale politici als ‘minder’ worden weggezet. Politieagenten, die wel voor ons in de frontlinie staan maar een fatsoenlijke waardering door de politiek missen. Voor al die mensen zat Agnes Kant in de politiek, hoewel dat zeker niet de plek was waar ze zelf het allergelukkigst werd.

Er kwamen ook andere reacties. Bijvoorbeeld op haar laatste persconferentie. Daar durfden sommigen, die al tijden aandrongen op haar opstappen, nu ineens te vragen of Agnes niet te snel de handdoek in de ring gooide. En bij ons in de plaatselijke krant oordeelden een ‘communicatieondernemer’ en een ‘wetenschapsfilosoof’ dat Agnes Kant “het populisme voedt” als ze de politieke verantwoordelijkheid neemt voor het verlies van haar partij bij de raadsverkiezingen...

Als raadsverkiezingen gedomineerd worden door landelijke issues, met landelijke politici avond aan avond op de buis, dan moeten die politici zich ook ten minste medeverantwoordelijk verklaren voor het resultaat. Agnes Kant heeft dat gedaan, als politiek leider van de SP. Ze trok zich het verlies van 50 raadszetels aan; ze oordeelde dat het beter was dat ze terugtrad, hoewel ze zelf op geen enkele kieslijst stond. Met mooie pr en een gewiekste communicatiestrategie kun je daar wellicht doekjes om winden. Ze had kunnen zeggen dat we in de plaatsen waar we al in de raad zitten wat zijn verdund, maar door het aanzienlijk aantal nieuwe fracties erbij toch ook zijn verbreed. Ze had kunnen zeggen dat het ‘maar raadsverkiezingen waren’. Maar de feiten zouden blijven zoals ze zijn. En die feiten telden voor Agnes Kant. En dus gedroeg ze zich na de verkiezingsuitslag niet als handig communicatiestrategus maar als politica met groot verantwoordelijkheidsgevoel. Daarom legde ze haar functie als fractievoorzitter in de Tweede Kamer neer. Dat het haar pijn deed, zag iedereen.

Balkenende en Bos speelden minstens net zo’n prominente rol in de afgelopen campagne. De een verloor bijna 300 raadsleden, de ander bijna 700. Maar in plaats van terug te treden, traden beiden

pontificaal naar voren als kandidaat-premier voor dit land. Hoe zij zo’n offensieve stap kunnen afleiden uit hun desastreuze verkiezingsuitslag op 3 maart, is niet alleen mij een raadsel. Maar er zal zeker een communicatiestrategus zijn geweest die hen dat aangeraden heeft. (Inmiddels is bekend dat Wouter Bos terugtreedt, om meer tijd te kunnen besteden aan zijn gezin - red.)

Iedere politicus gaat over zijn eigen beslissingen, de kiezer oordeelt straks wel over hen. Maar om een politica die wél haar verantwoordelijkheid nam te beschuldigen van ‘populisme’, zoals sommigen doen – dat raakt werkelijk kant noch wal. In de afgelopen jaren heeft Agnes Kant, met grote inhoudelijkheid en vasthoudendheid – door communicatiedeskundigen vaak afgedaan als ‘drammerigheid’ en ‘verbetenheid’ – grote kwesties op de politieke agenda gekregen. Herinneren we ons nog hoe Agnes Kant, ongeveer in haar eentje, na jaren doorbijten uiteindelijk een meerderheid in de Kamer tegen marktwerking in de (thuis)zorg bewerkstelligde? Hoe ze met groot doorzettingsvermogen een fusiestop voor kleine ziekenhuizen voor elkaar kreeg? Hoe ze het keer op keer opnam tegen de treurige tekortkomingen in verpleeghuizen, zodat nu iedere partij erkent dat het zo niet langer kan, dat onze ouderen beter verdienen? Speelde ze daarmee ook ‘het populisme in de kaart’? Of leverde Agnes met haar jarenlange inhoudelijke en vasthoudende inzet juist het bewijs dat de politiek nog echt iets kan betekenen voor mensen in nood? En liet ze met haar terugtreden zien dat het doel iets voor die mensen te bereiken voor haar véél belangrijker is dan haar eigen persoonlijke positie? Vraag het de mensen eens, zou ik zeggen.